

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra občanské výchovy a filozofie

Liberální demokracie a občanská společnost

Liberal Democracy and Civil Society

Diplomová práce

2014

Autorka práce: Bc. Karolína Chloubová

Vedoucí práce: Mgr. Michael Hauser Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma „Liberální demokracie a občanská společnost“ jsem vypracovala samostatně. Použitou literaturu uvádím v přiloženém seznamu literatury.

V Praze dne 18. 6. 2014

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Michaelu Hauserovi, Ph. D. za cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěl k vypracování této diplomové práce.

Abstrakt

Práce kriticky reflektuje teorii C. B. Macphersona. Zabývá se jeho vizí demokracie jako jednotřídní společnosti, která je s příchodem liberalismu postupně přetvářena pro třídně rozvrstvenou společnost jako následek ekonomického liberalismu. Text se obrací i na autory, ze kterých Macpherson vychází, a také sleduje i další liberálně demokratické teoretiky pojednávající o problematice demokracie a soukromého vlastnictví. Stěžejní část práce se ovšem věnuje Macphersonovým důležitým kritikům a jeho zásadním konceptům jako je síť transferu sil, rozlišení etiky konzumenta a etiky rozvoje atd. Práce po analýze těchto textů ověřuje udržitelnost Macphersonovy teorie a také hodnotí její použitelnost pro současný svět.

klíčová slova: liberální demokracie, kapitalismus, rozvoj schopností, socialismus, transfer schopností, Macpherson

Abstract

This diploma thesis reflects theories of C. B. Macpherson. It is concerned about his visions of democracy as a one-class society, which is formed by constituting liberalism into class divided society. Text pays attention to writers, whose inspired Macpherson, and also aims to analyse other theories of liberal democratic writers who are concerned about problematic of democracy and private property. The most important part of this thesis deals with main critics of Macphersons and his important concepts such as net transfer of power, differencing between the consumer ethics or developmental ethics and so on. After analysing these texts thesis tries the defensibility of Macphersons theory and also evaluates usefulness of this theory for these days.

key words: liberal democracy, capitalism, development of human powers, socialism, net transfer of powers, Macpherson

Obsah

Úvod	5
1. Demokracie u C. B. Macphersona	7
1.1 Zrození demokracie jako konceptu pro netřídní či jednotřídní společnosti	8
1.2 Co je liberální demokracie a jak vznikla – „demokracie“ pro třídní společnost	10
1.2.1 První teoretici liberální demokracie – Jeremy Bentham a James Mill	12
1.2.2 Liberální demokracie a rozvoj člověka	17
1.2.3 Macphersonův pohled na elitistickou demokracii Josepha Schumpetera	20
1.3 Jiné pohledy na liberální demokracii	22
1.3.1 Trh jako nutná komponenta rozvoje	22
1.3.2 Tocqueville: Narušení rovnosti odsune demokracii a přinese novou aristokracii	25
1.4 Shrnutí	27
2. Člověk a jeho omezení v liberální demokracii podle C. B. Macphersona – směrem k participativní demokracii	28
2.1 Tržní vztahy jako zdroj moci	28
2.1.1 Schopnosti jako naše vlastnictví versus schopnosti jako naše integrální součást	30
2.1.1.1 Člověk jako kreativní tvůrce	31
2.1.1.2 Člověk jako konzument užitku	31
2.1.2 Etický versus deskriptivní koncept lidských schopností	33
2.2 Transfer sil/schopností	34
2.3 Participativní demokracie	36
3. Je Macphersonova liberální demokracie udržitelná?	40
3.1 John W. Seamana a Thomase J. Lewis – Liberalismem je možné odstranit kapitalismus	40

3.1.1 Liberalismus stačit nebude!	44
3.2 Macpherson jako cesta k totalitě a uniformitě?	45
3.2.1 Minogue: Bez trhu to nejde	45
3.2.2 Jak je to s transferem lidských schopností?	53
3.3 Soukromé vlastnictví jako podmínka autonomie a seberozvoje člověka	55
3.4 Počítá Macpherson s místem pro politický zápas?	58
3.5 Pouze s liberalismem kapitalismus nezdoláme	61
Závěr	67
Použitá literatura	70

Úvod

Ve své práci bych se chtěla věnovat teorii liberální demokracie C. B. Macphersona, neboť ji pokládám za stále aktuální a hodnou k zamyšlení. Žijeme ve společnosti, která brání vlastnická práva mnohdy více a urputněji než práva ostatní. Západní demokracie podle mého názoru opomíjí sociální rozměr lidských práv. Macpherson se svou kritikou tento prostor zaplňuje. Jeho snaha je vytvořit liberální demokracii, která nebude dlužná svým principům, na kterých byla založena. Aby si liberální demokracie svou podstatu zachovala, musí se zbavit posesivního individualismu, jenž je vytvářen kapitalismem.

Nejdůležitější otázkou tedy bude, zda může liberální demokracie existovat bez kapitalismu. Může existovat liberální demokracie v socialistické společnosti? Na tuto otázku budu odpovídat pomocí různých Macphersonových kritiků.

V první části se budu snažit vyložit Macphersonův pohled na demokracii obecně a také, co podle Macphersona s demokracií udělal liberalismus, tedy jak vznikla liberální demokracie. Je liberální demokracie vůbec demokracií? Následně Macphersonův pohled srovnám s dalšími teoretiky liberální demokracie.

V druhé části představím podrobně Macphersonovy koncepty, na kterých ukazuje, v čem se liberální demokracie odchýlila od svých kořenů. Bude zde představen jeho přístup k lidským schopnostem, neboť za základní princip liberalismu pokládá Macpherson maximální rozvoj lidských schopností, to nás zavede k jeho zásadní teorii, již je transfer lidských schopností. Popíšu také Macphersonovy návrhy participativní demokracie.

Ve třetí klíčové části zhodnotím životaschopnost Macphersonovy teorie, jak ob stojí její jednotlivé komponenty před liberální tak marxistickou kritikou. Je soukromé vlastnictví překážka k rozvoji lidských schopností, jak Macpherson

tvrdí? Je možný, či co by nám přinesl Macphersonův přechod k socialismu? Ptám se tedy, zda Macphersonova teorie je skutečně liberální? Případně, zda je možné dospět ke konci kapitalismu liberální cestou?

1. Demokracie u C. B. Macphersona

Macpherson (1966) upozorňuje, že demokracie neznamena liberálně demokratickou tradici. Za demokratické se označovaly v 70. letech, kdy Macpherson rozvíjel své teorie, i země pod Sovětským svazem, Čína a další Asijské země. Důležité je, tvrdí Macpherson, si povšimnout společného cíle všech režimů prohlašujících se za demokratické a tím je rozvoj lidských schopností. Tento aspekt tudíž dle jeho slov má i liberální demokracie.

Liberální demokracie je typ demokracie, která se velmi vzdaluje od klasické teorie demokracie. Dokonce více, než komunistická varianta neliberální formy demokracie a neliberální forma varianty málo rozvinutých zemí. Tyto tři varianty demokracie sdílí stejný cíl. Tím je poskytnout podmínky pro plný a svobodný rozvoj přirozených lidských dovedností všech členů společnosti. Liší se pak v postupu, jak toho má být dosaženo, a jaké podmínky je potřeba vytvořit k dosažení cíle.

Co je demokracie, jaký vztah k ní má demokracie liberální a jak se navzájem liší? Tomu se budu věnovat v následujících podkapitolách, ráda bych poukázala i na další typy demokracií, na které poukazuje C. B. Macpherson. Jaké místo vedle dalších typů demokracie získává právě ta liberální? Jeho analýza demokracie nás dovede k odhalení určitých nedostatků v liberální demokracii. Poslední část se bude věnovat výhradně liberální demokracii, na jakých předpokladech a cílech vznikla, a zda či jak se jim vzdálila.

1.1. Zrození demokracie jako konceptu pro netřídní či jednotřídní společnosti

Můžeme si položit otázku, co předcházelo liberální demokracii? Na to Macpherson (1977) zajímavě odpovídá. Všimá si jedné podstatné věci a to té, že demokracie od Platona a Aristotela do 18./19. st. se odehrávala, či bylo o ní pojednáváno, v kontextu netřídní či jednotřídní společnosti¹. Tyto koncepty demokracie se ohrazovaly právě proti třídně rozdělené společnosti, na které, jak si později ukážeme, byla založena liberální demokracie 19. a 20. století.

Macpherson odmítá uznat teoretiky jako Rousseaua či Jeffersona součástí klasické liberálně demokratické tradice. O liberální demokracii se podle jeho názoru dá mluvit až později, datuje ji k počátkům 19. století. Teoretici demokracie do 19. st. viděli její uskutečnění v jedno třídní či netřídní společnosti, tyto vize byly konstruovány jako obrana před třídně rozdělenou společností, ve které její teoretici žili. Macpherson (1977) zmíněné vize nazývá utopické demokracie, podle díla jednoho z jejich teoretiků, Thomase Moora. Teoretici utopických demokracií tedy nepoložili základy liberální demokratické tradici, jak výstižně podotýká Macpherson.

Právě v době Thomase Moora se objevují prvně explicitní teorie demokracie. Mimo díla Utopie, Macpherson ukazuje ještě na dílo The Law of Freedom od Winstanleyho. Obě díla koncipovala demokracii jako beztřídní společnost, která měla nahradit třídně rozdělenou společnost. Kritizovala soukromé vlastnictví jako zdroj útlaku. O století později se podobně na soukromé vlastnictví dívají někteří členi hnutí „Rovnostáři“ (Levellers) (Macpherson 1977: 15). Soukromé vlastnictví však neodsuzují úplně, jsou zastánci konceptu demokracie jako

---

¹ Třída je zde definována podle vlastnictví (Macpherson 1977: 11). Třidu tvoří ti, které spojují stejné vztahy vlastnictví či nevlastnění výrobních prostředků či kapitálu. V beztřídní společnosti není žádné individuální vlastnictví, jedno třídní společnost se vyznačuje individuální vlastnictví produktivní země a kapitálu, kde každý něco vlastní a ve třídně rozvrstvené společnosti se vyskytuje individuální vlastnictví produktivní země či kapitálu, ale to už náleží pouze části lidí.

jednotřídní společnosti. Společnost by se měla skládat z nezávislých výrobců, kde každý něco vlastní a nikdo není odkázán na druhé.

V 18. století dominovaly dvě teorie demokracie a tedy Rousseauova a Jeffersonova. Obě zastávaly jednotřídní společnost, každý měl mít možnost vlastnit výrobní prostředky a nebýt tak závislý na ostatních.

Rousseau odsuzoval nelimitované soukromé vlastnictví. Zastával názor, že každý si může zabrat půdy jedině tolik, kolik sám stačí obhospodařit, a kolik skutečně potřebuje. Toto právo, jak upozorňuje Macpherson, stanovil s omezením také z důvodu, aby tím chránil obecnou vůli, která by se nemohla naplnit, pokud by neexistovala rovnost, tedy pokud by si někdo mohl koupit práci jiného člověka. Zároveň by třídní uspořádání vytvářelo protichůdné zájmy občanů, nebylo možné nalézt společné dobro.

Rousseau byl obhájce přírodního stavu, společnost byla cosi zkaženého. Ale právě demokracii vidí jako stav společnosti, který se nejvíce blíží přírodnímu stavu (Rousseau 1978). Demokracii opravdu viděl jako jednotřídní společnost, jak to vykládal Macpherson. Rousseau tvrdí, že demokracii lze použít jedině ve společnosti méně početné a rovnostářské. Můžeme u něho najít odpor k zastupitelské formě demokracie, pro více početnější společnosti upřednostňoval aristokratickou formu vlády, pro nejpočetnější monarchickou formu. Vráťím se ještě krátce k demokracii, o které více pojednává ve svazku „O společenské smlouvě“, speciálně chci poukázat na zásadu o malém množství přepychu či spíše žádném přepychu. Přepych plodí touhu po bohatství, která vede k narušení rovnosti v majetcích a tudíž je pro demokracii škodlivá. Rovnost Rousseau (1978) nevyžadoval pouze v majetku, ale také v hodnotách.

Zastáncem jednotřídní demokratické společnosti byl, jak již bylo zmíněno, Thomas Jefferson. I on zakládal demokracii na nezávislých jedincích. Avšak nebyl zcela proti práci za mzdu, neboť v Americe byl dostatek půdy a každý měl

možnost pracovat na svém. Přirozeně, v teorii Jeffersona i Rousseaua jsou ženy vyloučeny z rozhodování, nemohou ani nic vlastnit, nedá se o nich však mluvit jako o třídě.

Od 17. st. se nahrazovaly feudální vztahy kapitalistickými. Mzda za práci vytváří nové vztahy mezi lidmi a vytváří třídní společnost. Avšak teoretici do 18. století pracovali s koncepty demokracie určené pro netřídní či jednotřídní společnost, ty Macpherson nazývá teoretiky jednotřídní společnosti. Nezařazuje je ani do liberálně demokratické tradice. O jejích počátcích budu pojednávat v další kapitole.

1.2. Co je liberální demokracie a jak vznikla – „demokracie“ pro třídní společnost

Demokracie podle Macphersona se nerovná liberálně demokratické tradici. Důležité je, jak tvrdí, si povšimnout společného cíle všech režimů prohlašujících se za demokratické, a tím je rozvoj lidských schopností. Tento aspekt tudíž podle jeho slov má i liberální demokracie.

Macpherson (1966) klade otázku, co se stalo s konceptem demokracie, když ji přijal v 19. století liberální systém. V té době se rozvíjela tržní společnost, která nezměnila pouze ekonomickou sféru, ale celou společnost, místo společnosti založené na zvyku, statusu, autoritativní alokaci či odměnách, byla společnost založena na svobodném pohybu a smlouvách. Jedinci měli svobodnou volbu povolání, bydlení, nákupu, vyznání, kolik utratí, do čeho investují. Tržní ekonomie vytváří místo na trhu, kde někdo nabízí svou práci a jiný, kdo má kapitál si ji kupuje. Lidé však o sobě nepřemýšleli jako o svobodných jedincích, ale jako o příslušnících určitých společenských vrstev. Vytvořila se nerovnost ve svobodě volby. Ti, kteří neměli žádný kapitál ani půdu, museli prodávat svou

práci a jiní, kteří měli tak málo půdy, že jim nestačila k obživě, byli rovněž nuceni k prodeji své práce. Na tomto systému nebylo nic demokratického, ale bylo to liberální. Takový systém přirozeně potřeboval vládu. Vláda, popisuje Macpherson, byla brána jako jakýsi producent politického zboží, ne jen zákona a pořádku, ale zboží těch vyšších tříd, tzn. zákonů, které pomůžou trhu fungovat. Právo tudíž sloužilo k ochraně vlastnického práva. V těchto podmínkách se vytvořilo právo na sdružování či právo svobody projevu pro všechny.

Liberální společnost se tímto způsobem rozvíjela. Demokracie však pro ni byla hrozbou. Těchto tendencí si všímá i Vít Hloušek (2007), demokracie byla pro první liberální teoretiky něco nemyslitelného, úloha státu měla spočívat v ochraně svobody od útlatku – šlo tedy o negativní svobody. Stát měl být minimální, měl chránit především soukromé vlastnictví. Jako první liberály, kteří přišli s demokratickým řešením, jak chránit svobodu občanů před státem, označil Hloušek Jeremyho Benthamu a Jamese Millu, kteří „jako řešení nabídli do té doby nevyzkoušené *propojení konstitučně liberálního pojetí volby politických zástupců s demokracií* do podoby ideje **zastupitelské demokracie**.“ (kurzíva i důraz autora) (Hloušek 2007: 66)

Co už z Hlouška nevyplývá, byla urgentnost potřeby demokracie v tehdejší době, což popisuje Macpherson. Všímá si situace v Prusku za dob Bismarka. Tvrdí, že kdyby se dělníkům nedalo volební právo, musely by se podobné ústupky bouřícím se dělníkům udělat, neboť se stávali nebezpečnou silou a tedy i ohrožením kapitalistické tržní společnosti.

Demokracie tedy přinesla možnost volby i nemajetným a nevzdělaným, což jak se ukázalo, liberalismus neohrozilo, ale píše zachránilo, domnívá se Macpherson. Demokracie se podle něj transformovala jako podpora tržní společnosti. Podpora i přes to, že byly zavedeny regulace trhu a opatření blíží se státu blahobytu.

Liberální demokracie znamená podle Macphersona zásadní zlom v demokratické tradici. V knize „The Life and the Times of Liberal Democracy“ se Macpherson zabývá teoriemi, které daly zrod liberální demokracii. Ačkoliv Hloušek nepopisuje svatbu demokracie a kapitalismu tak negativně jako Macpherson, dovoluji si soudit, že i pro něho šlo o jakýsi zlom, neboť docházelo k roubování liberalismu s demokracií.

1.2.1 První teoretici liberální demokracie – Jeremy Bentham a James Mill

Prvními teoretiky liberální demokracie byli Jeremy Bentham a James Mill, na čemž se Macpherson i Hloušek shodli. Tento typ demokracie, ukazuje Macpherson, se zakládal na třídně rozdělené společnosti, která se zrodila z předpokladu kapitalistické společnosti a ze zákona klasické politické ekonomie. To dalo zrod modelu člověka jako maximalizátora svého užitku a modelu společnosti jako souboru individuí s odlišnými zájmy. Z toho se dále odvodil nový typ vlády a vybírání vlády.

Jeremy Bentham i James Mill (Macpherson 1977: 25) jsou zakladateli utilitaristické teorie, v jejímž základu stojí „co největší štěstí, co největšího počtu lidí“ (štěstí = množství individuálního potěšení minus bolest). Její premisy stojí na užití peněz jako nástroje, jak měřit kvalitu strastí a potěšení. Dále teorie předpokládá, že každý jedinec chce zvětšit své individuální potěšení, každý chce bohatství, kterého lze dosáhnout mocí. Přirozená povaha člověka je mít nad ostatními moc, neboť to je cesta k navyšování vlastního štěstí. Macpherson není jediný, kdo benthamovský utilitarismus vidí takto. Bentham je řazen do tzv. individualistického liberalismu, jenž kladl důraz na svobodu a štěstí jedince,

čehož podle této teorie je nejlépe dosaženo prostřednictvím trhu. Štěstí se skrývá především v bohatství. (Adamová, Křížkovský, Šouša, Šoušová 2001: 171)

Principy utilitarismu Bentham představuje v knize *An Introduction to the Principle of Morals and Legislation* můžeme si všimnout, že společnost je pro něj fiktivní pojem, pro něj jsou důležití jednotlivci, které vyzdvihuje, a kteří určují i zájem. Zájem vždy určují jednotlivci. Slovy Bentham: „Společnost je fiktivní pojem, skládá se z individuálních osob, které jsou natolik jejími konstituenty, nakolik jsou jejími členy.“² (Bentham 2000: 15)

Z takto pojaté společnosti, všímá si Macpherson u Benthama, bylo vyvozeno její neoptimálnější spravování a tím byla struktura zákonů. Čím lepší právo, tím lepší distribuce práv a povinností, tvrdí utilitarismus. Bentham rozdělil právo na (Macpherson 1977: 27):

- poskytnutí životního minima
- produkce hojnosti
- ve prospěch rovnosti
- zůstat v bezpečí

O jednotlivých sekcích pojednává zvlášť a uvažuje o jejich nutnosti. V oblasti životního minima se může zákon zasadit o vytváření motivací - trestů a odměn, aby si lidé životní minimum zajišťovali. Příkladem takové motivace je odměna za práci. Dříve byla dostatečná incentiva strach z hladovění, to motivovalo všechny k práci, ale v technicky vyspělé společnosti tato incentiva nestačí. Stačila by, kdyby ve společnosti existovala třída, která bude na pokraji nouze a bude muset pořád pracovat, aby se uživila, tou by byli lidé bez majetku, vzdělání, půdy.

---

² „The community is a fictitious body, composed of the individual persons who are considered as constituting as it were its members.“ (Bentham 2000: 15)

Druhou sférou práva je hojnost. Bentham nevidí potřebu zákona k povzbuzení jednotlivců, aby hromadili majetek. Přírozená incentiva stačí, neboť se počítá s přirozeností člověka, který má neomezené touhy. Toto však nefunguje u pracujících za mzdu, upozorňuje Macpherson na Benthamův omyl. Bentham hovoří o stejné schopnosti všech užívat si věcí, ale Macpherson upozorňuje, že někdo může být citlivější a mít větší užitky z některých věcí než jiný člověk.

Bentham podřizoval rovnost bezpečnosti, zabezpečení majetku je nezbytné, aby se ochránilo to, co vytvoříme prací. Proto musí zákon chránit soukromí majetek. Lidé mají různé schopnosti, což vede k rozdílným výdělkům. Pokud by došlo zákonem k přerozdělování, klesla by produktivita práce. Rovnost musí ustoupit. Macpherson vyčítá Benthamovi jeho upřednostňování obrany majetku. Zachovává majetek bez ohledu na to, jaké produkuje štěstí. Bentham podle Macphersona zaměnil maximalizaci užitku s maximalizací bohatství.

Utilitarismem popsaná společnost vyžadovala určité uspořádání. Macpherson se rovněž zabývá otázkou vlády. Benthamův systém by měl vytvořit vládu, která bude podporovat společnost volného obchodu a ochraňovat občany před chamtivou vládou. To mělo být zabezpečeno v tajných a pravidelných volbách.

Anglie 19. st měla volenou vládu, která byla odpovědná voličům a vláda byla odpovědná armádě. Opakované volby zajišťovaly ochranu občanů před vládou. Vláda se z podstaty jeho vize musela skládat ze sobeckých lidí hledající jen svůj zájem. Bentham v této situaci řešil volební právo, které tou dobou bylo velmi omezené. Ptá se, komu má být dáno volební právo, aby se vytvořil systém, který bude podporovat společnost volného obchodu? Na Benthamovu a Millovu opatrnost upozorňuje i Hloušek (2007). Všimá si jejich obav, „že například hlasovací právo chudých by vedlo k pokušení jimi ovládaných orgánů nehájit dostatečně práva na majetek.“ (Hloušek 2007: 66) Oba teoretici volili cestu zastupitelské demokracie, kde byla vymezena specifická skupina lidí, kterým bylo dáno volební právo, což mělo zajistit ochranu zájmů společnosti jako celku.

(Hloušek 2007) Podrobněji přístup Benthamu k volebnímu právu sleduje Macpherson.

Bentham zprvu dal volební právo pouze některým, vyloučil ženy, nevzdělané a ty, kteří neplatí daně. Později byl zastáncem univerzálního, volebního práva, vyloučení byli jen nezletilí a ti, co neuměli číst, u žen váhal. Nebyl proti volebnímu právu žen, dokonce si uvědomoval, že univerzální volební právo jej vyžaduje, ale tvrdil, že společnost na to není připravena, tudíž od něj opustil (Macpherson 1997).

Macpherson upozorňuje stejně jako Hloušek, že Bentham přijal demokracii pouze z důvodu, že byl přesvědčen, že chudí neohrozí právo na vlastnictví a jeho ochranu. Příklad toho viděl v Americe, kde chudí měli již šanci ovlivnit legislativu, ale nestalo se tak.

Macphersonův přístup k Benthamovi a slučování kapitalismu s demokracií je vidět i u Zigmunda Baumana (Bauman 2003). V jeho knize „Svoboda“ bych chtěla poukázat na kritiku představy svobody v kapitalismu. Kritika spočívá v podmanění a přivlastnění si tohoto pojmu kapitalistickým systémem. Macpherson si naopak všímá demokracie a její adaptaci podmínkám trhu. V čem jsou tyto kritiky stejné? Obě nachází problém v nerovnosti. Bauman říká, že kapitalistický přístup ke svobodě neřeší, zda je účel činnosti, která je nám povolena (právě v povolení spočívá kapitalistická svoboda), naplněn. Můžeme cokoli hlásat, ale pouze protože nás nikdo neposlouchá, tak svoboda, jak vyvozují z Baumana, ztrácí smysl. Bauman hovoří o nutnosti přístupu ke zdrojům, abychom mohli svou svobodu naplnit. Problém Bauman vidí právě v nerovnosti, která je společnosti trhu vlastní. Stejně to chápe i Macpherson. Se zmíněnou nerovností dochází k nemožnosti rozvinout schopnosti všech jedinců.

Bauman se ve svých úvahách dostává právě k Benthamovi a jeho panoptiku. Tento model má ukázat, že svobodu mohou mít jen někteří jedinci, ti ostatní jsou

v naprostém područí a kontrole svobodných. Bentham jak podle Macphersona, tak podle Baumana počítá s třídně rozdělenou společností.

Macpherson zkoumá i přístup Jamese Milla (Macpherson 1977: 37) u něhož si všímá úvah ohledně univerzálního hlasovacího práva. Volební právo působilo jako ochrana proti vládě, rozšíření volebního práva by mohlo chránit všechny občany. Mill tvrdil, že část občanů se může vyloučit, třeba ženy, jejich zájmy brání jejich manželé a otcové, dále je možné vynechat muže do 40 let, jejichž zájmy ještě brání jejich otcové- pak 1/3 nejchudších mužů přes 40- ti budou chráněni střední vrstvou. Podle Milla tedy stačí pouze část lidí s hlasovacím právem, aby bylo zabráněno útlaku vlády. Proč takto krátil volební práva, když na jiném místě obhajuje univerzální hlasovací právo? Milla zajímalo veřejné mínění, avšak primární cíl jeho teorie je ochrana soukromého vlastnictví, takto omezené volební právo bylo pro Milla kompromisem, který zabrání útlaku vlády a zároveň neohrozí soukromé vlastnictví. Toto však, doplňuje Macpherson, můžeme stěží nazvat rovnost.

Macpherson nazývá Benthamovu a Millovu teorii „ochranná demokracie“ (Protective democracy). Tato demokracie chrání vlastníky, obchodníky. Oba teoretici předpokládali, že dělnická třída bude následovat vzdělanou střední třídu při volbách svých zástupců. Macpherson nenachází v tomto modelu žádné nadšení pro demokracii. Absentovala zde idea demokracie jako morální transformativní síly. Tento model kritizoval a přepracoval John Stuart Mill.

1.2.2 Liberální demokracie a rozvoj člověka

Proti zmíněné ochránářské demokracii postavil Macpherson model rozvojové demokracie (development democracy) Johna Stuarta Milla (Macpherson 1977: 44). Bentham s Jamesem Millem nikdy nezpochybňovali své vidění společnosti, třídně rozvrstvenou společnost viděli jako nevyhnutelnou, alespoň chránili jedince od útlaku vlády pomocí volebního práva ve stylu ochranné demokracie.

Podmínky dělnické třídy se extrémně zhoršovaly. Pro citlivé liberálně demokratické teoretiky to bylo neospravedlnitelné, vysvětluje Macpherson. J. S. Mill viděl, že je potřeba nového modelu demokracie, který bude brát na vědomí dělnickou třídu, která se začala militarizovat, vydávat noviny, sdružovat se atd. J.S Mill je řazen do proudu tzv. sociálního liberalismu, který reflektoval následky volného trhu a prosazoval větší zásahy státu např. ve věcech vzdělávání, morálky či pomoci lidem, kteří se o sebe nedokážou postarat. (Adamová, Křížkovský, Šouša, Šoušová 2001: 172)

Model J. S. Milla Macpherson nazývá modelem morálním. Nechce pouze chránit jedince před vládou, ale chce chránit i možnost rozvoje jedinců. Cílí na zlepšení lidského rodu. Ke zlepšení společnosti se dá dopracovat pomocí rozvíjení schopností jednotlivců. Právě tuto tendenci u Milla zaznamenává i Hloušek (2007). Macpherson si navíc všímá, že tyto Millovy úvahy zrodily jiné pojetí člověka než jako konzumenta a maximalizátora svého užitku. Millův model je založen na chápání člověka jako člověka, který se umí rozvíjet. Člověk je aktivní tvůrce. Mill usiloval o systém, který rozvíjí lidské schopnosti, intelekt i morální uvědomění.

Bentham i J. S. Mill chtěli maximalizovat štěstí jedince, oba byli zastánci utilitaristické teorie, ale odlišně. Bentham nerozlišoval kvalitativně mezi různými druhy štěstí, měřil štěstí na materiální statky. Snažil se tedy o zvýšení produktivity. Naopak J. S. Mill kvalitativní štěstí rozlišuje. „Bylo by absurdní

myslet si – zatímco při hodnocení všech ostatních věcí se uvažuje kvalita stejně jako kvantita – že by hodnocení potěšení mělo záviset pouze na kvantitě.“ (Mill 2011: 45) Na prvním místě není produktivita, ale podpora jedinců v tom, aby se rozvíjeli, což jim pomůže dosáhnout vyššího štěstí, a tak se zvýší štěstí kvalitativně i kvantitativně. Mill zkoumá, jak lidé volí mezi potěšeními. Lidé vždy využívají vyšších schopností, tedy dávají přednost takovému potěšení, při kterém mohou využít své vyšší schopnosti. „Bytost s vyššími schopnostmi vyžaduje ke svému štěstí více a je nepochybně schopna intenzivnějšího utrpení a je mu jistě vystavena po více stránkách než bytost nižšího typu.“ (Mill 2011: 47) Zda nějaké potěšení stojí za to, projít bolestmi a za úsilí může říci někdo zkušenější, někdo, kdo zažil oboje. Mill operuje s pojmy nižší a vyšší stupně existence – ty jsou různých kvalit.

Mill chce lidi rozvíjet, aby mohli dosahovat kvalitnějšího štěstí. Vzdělání a rozvoj pro něho bylo klíčové. Největšího či plného rozvoje mohou jedinci dosáhnout, podle Milla (2009), v zastupitelské demokracii. O absolutismu tvrdí, že vede lidi k pasivitě, nemohou v něm rozvíjet své schopnosti, i kdyby despota vzdělával lid. Nikdy nedocílí, tak velkého rozvoje, jakého mohou dosáhnout jedinci, když mají dostatečný prostor. Naopak zřízení umožňující participaci na vládnutí vede jedince k rozvoji a zájmu o komunitu. Lidi, kteří nemohou udělat nic pro svou zemi, jako v despotismu, se o ní nestarají, nezáleží jim na ní.

Macpherson zaznamenává obavy z politických kroků dělnické třídy, kdyby měla moc, i u J. S. Milla. Obavy spočívaly v početnosti dělnické třídy. K tomu, aby neznevýhodnil dělnickou třídu, domnívá se Macpherson, navrhl systém plurality volebních hlasů - každý bude mít hlas, ale někteří jich budou mít víc. Chudí platili pouze nepřímé daně, to nestačilo k tomu, aby si uvědomili, jak mají používat volební právo, J. S. Mill je proto chtěl zapojit do placení přímých daní.

Mill se snažil zapojit, co nejvíce lidí do politického procesu, neboť věřil, že to je cesta k lepší společnosti: „základní prvek ideje dobré vlády, lidé se sami zlepšují“³ (Mill 2009: 67) Nicméně, jak jsem uvedla, byl velmi opatrný v tom, komu dává kolik práva účastnit se politického procesu. Macpherson si všímá Millovy úpravy hlasovacího práva podle povolání občanů. Hlasy se pohybovaly od jednoho volebního práva až k šesti volebním právům. Nejméně kvalifikovaní dělníci mají mít jeden, kvalifikovaní dělníci dva, předseda třeba tři, farmář, obchodník čtyři až pět a univerzitní vzdělanci, umělci pět až šest hlasů. Tato teorie nebrala v úvahu, jaké právo mají mít ženy, když nemají povolání. (Macpherson 1977)

Tento Millův přístup Macpherson kritizuje. Dochází k tomu, že ti, kteří by potřebovali nejvíce rozvíjet své schopnosti, jsou vyřazeni z politické participace, tudíž i z možnosti rozvíjet se, zatím co ti nejvzdělanější se mohou plně podílet.

Macpherson pokládá otázku, proč se nenaplnila Millova obava, že univerzální volební právo nastolí vládu dělnické třídy? Zájmy třídy pracujících za mzdu byly v konfliktu se soukromníky, třeba s farmáři atd. Jakou roli sehrál systém politických stran v tom, že dělnická třída nepřevzala moc? Macpherson odpovídá, že v každé zemi to bylo jiné, záleží na tradicích, jaký systém tam panoval před demokracií atd. Systém politických stran nastolil poměrně stabilní systém, který zmírnil konflikt mezi třídami a zachránil tak instituci soukromého vlastnictví. Toto je více vidět na příkladu Evropy 19. st., kde jsou větší rozpory mezi třídami než v Americe 19. st.

Příklad Macpherson ukazuje na různých typech systémů politických stran, na nichž si můžeme všimnout nutnosti dělat kompromisy.

- dvoustranický systém (dvě dominantní strany)- Každá strana reprezentuje jeden zájem ve společnosti. Příkladem je Anglie. Každá strana se snaží dostat do

---

³ „the idea of good government its principal element, the improvement of the people themselves.“ (Mill 2009: 67)

politického středu, aby měla většinu hlasů. Pro většinu hlasů musí opouštět své radikální pozice.

- dvoustranický systém (dvě dominantní strany)- Každá strana je široká organizace skládající se z různých regionálních zájmů. Takovým příkladem je USA či Kanada. Obě strany se jako v prvním případě snaží dostat do středu, aby byli možná varianta pro co nejvíce voličů.
- vícestranický systém. Vláda se v tomto případě musí skládat z různých koalic vytvořených stranami, neboť žádná strana nemá většinu. Pro utvoření koalice strany musí dělat kompromisy v parlamentu.

Takto podle Macphersona vznikla liberální demokracie, kdy si liberalismus doslova obmotal demokracii kolem prstu. Jak jsem poukázala přímo na J. S. Millovi, jeho tendence chránit trh neustále prolínala jeho snahu o univerzální hlasovací právo. Tato teorie se rozvíjela i ve 20. století, kdy se Macpherson dostává až k teoriím J. Schumpetera, který demokracii okleštil na pouhou proceduru.

1.2.3 Macphersonův pohled na elitistickou demokracii Josepha Schumpetera

Macphersonův důraz na lidský rozvoj, pro který má demokracie vytvářet prostor nám již napovídá, jaký bude jeho postoj k demokracii pojaté jako tržní mechanismus J. Schumpeterem.

Jak se můžeme v samotném díle Schumpetera (2004) dozvědět, je to velký kritik klasické teorie demokracie⁴. Spatřuje nebezpečí hlavně v pojmech obecné dobro

---

⁴ Zde uvádím definici klasické demokracie, kterou uvádí Schumpeter: „*Demokratická metoda je institucionální zřízení, které umožňuje provádět politická rozhodnutí a konat obecné dobro prostřednictvím volených jedinců, jež se shromažďují, aby naplnili vůli lidu, který si je zvolil.*“ (Schumpeter 2004: 268)

a vůle lidu. Oba pojmy předpokládají jasnou hierarchizaci společenských zájmů a hodnot, tedy, že je možné bezpečně odhalit, co je pro všechny lidi dobré. Pramen této víry je podle Schumpetera zakořeněn v utilitarismu. Schumpeter se domnívá, že nic jako obecné dobro a vůle lidu neexistuje. Toto tvrzení podkládá poukázáním na rozdílnost jednotlivých lidských žebříčků hodnot, zájmů apod. Víra v obecné dobro přináší možnost útluu některých lidí, pod heslem, že je to pro jejich vlastní dobro. Toto Schumpeter zostra kritizuje, což ho přivádí k osekání demokracie na pouhou metodu konkurenčního zápasu politických stran o hlasy voličů. V klasické demokracii byl podle Schumpetera kladen důraz na voliče a jejich výběr, v jeho modelu demokracie je kladen důraz na zástupce, kteří rozhodují.

Ze Schumpeterova popisu svého nového modelu demokracie je patrné, že to sám nebere jako optimistický model, který přináší „něco lepšího“, ale jedná se o model, který se hodí k lidské přirozenosti. Ovlivněn Gustavem Le Bonem vidí člověka jako iracionálního tvora podléhajícího demagogii, pro kterého je vhodný model demokracie jako konkurenčního boje.

Vskutku Macpherson Schumpeterovi vyčítá demokracii redukovanou pouze na mechanismus výběru elit, která nemá žádný hlubší cíl, jenž by zahrnoval zlepšení člověka. V tomto spatřuji oprávněnost Macphersonových výčitek.

Macpherson o Schumpeterově demokracii uvažuje jako o „vyváženém modelu demokracie“ (equilibrium democracy), neboť tato demokracie má vytvářet rovnováhu mezi nabídkou a poptávkou politického zboží. Lidé se mají pravidelně účastnit voleb, kde mohou volit na základě jim předložené nabídky. Volbami zároveň mohou politiky odvolávat. Volby chrání občany od tyranie, což je hlavní cíl této demokracie. Společnost chápe jako individua, která se řídí tak, aby maximalizovali svůj užitek. Tento model demokracie pracuje podle Macphersona s lidmi jako s konzumenty. Volič nerozhoduje, jen vybírá, kdo bude rozhodovat.

Obhájcí této demokracie, tvrdí Macpherson, ji považují za realistickou. To sám tvrdí i Schumpeter. Buď si myslí, že vznešenější model než tento by nefungoval či, že přirozenost člověka je být racionální maximalizátor užitku, tím pádem je i politická participace brána jako zbytečná ztráta času.

Macpherson nenachází v této demokracii žádné zalíbení. S inspirací v utilitarismu degraduje člověka do role pouhého konzumenta. O tomto systému spíše tvrdí, že je to dobrý trh.

1.3 Jiné pohledy na liberální demokracii (Banfield, Shils)

V kapitole 1.2. jsem ukázala Macphersonův popis liberální demokracie, všichni její různí teoretici pracují s konceptem třídně rozdělené společnosti. V této části práce jsem ještě nedošla k důležitým konceptům Macphersonovy kritiky liberální demokracie, ale již zde jsem naznačila směr, kterým kritiku povede. Jeho terčem se stává ekonomická nerovnost, která do demokracie přinesla něco do té doby nevídaného, něco, čemu se musela přizpůsobit, a to liberalismus. Demokracie posloužila jako pouhá „poleva na dort liberalismu“, metaforu, kterou chtěl Macpherson (1966) vystihnout svůj pohled k tomu, jak demokracie byla zbavena svého jádra. Co tedy říkají jiní teoretici liberální demokracie na problém třídně rozdělené společnosti, na problém ekonomické nerovnosti? To vyličím v následující kapitole.

1.3.1 Trh jako nutná komponenta rozvoje: Banfield a Shils

Banfield (1995) si na liberální demokracii cení právě jejího liberálního přívlastku. Znamená pro něj ochranu jedinců před tyranií většiny. Chrání jedince

a jejich soukromou sféru. V tomto by Macpherson zřejmě závažný problém neviděl, on sám není zcela proti liberální demokracii, naopak chce z liberalismu také zachovat výdobytky individuálních svobod. Avšak, co se týká soukromé sféry, tam už je otázka soukromého vlastnictví, kde Macpherson, jak i ještě dále uvidíme, uvažuje o ospravedlnění soukromého vlastnictví.

Banfield si všímá, že jedním ze znaků liberální demokracie je zamezení státu ústavou zasahovat do soukromé sféry občanů, aby toto bylo naplňováno, je tento režim vybaven institucemi typu zákony, soudy, policie. Zdůrazňuje, že v liberální demokracii si veřejné mínění musí nejvíce cenit ochrany soukromé sféry. Liberálně demokratická společnost je založena na dodržování zákonů. Důležitá je myšlenka občanských ctností, dále také občanský étos – tolerovat názory druhých. Banfield konkrétněji nespecifikuje soukromou sféru, ale více k ní řeknou další autoři, kteří spolu s Banfieldem vytvořili sborník „Občanské ctnosti“ k liberální demokracii.

Co však lze ještě dodat je, že Banfield vidí liberální demokracii jako režim, který není zcela liberální ani zcela demokratický. Nevymezuje však vztah těchto dvou komponent jako Macpherson, který viděl demokracii jako pouhý nevyhnutelný přívěšek liberalismu.

Edward Shils (1995) již specifikuje vizi občanské společnosti konkrétněji. Vidí ji jako pluralistickou koncepci dobrovolných sdružení a soukromých společností, znamená svobodu podnikání a tržní ekonomiku. Pro působení občanského étosu ve společnosti považuje Shils také za nutnost soukromé vlastnictví, svobodu podnikání a síť tržní ekonomiky.

Shils přisuzuje trhu egoistický charakter a altruistický charakter občanskému étosu, oba jsou na sobě závislé. Svoboda podnikání nás podle něj přivádí k uvědomění si těch druhých, ke kolektivnímu sebevědomí. Zde tedy vidíme zcela

odlišnou vizi, než která byla u Macphersona. Právě trh je pro Shilse nezbytná součást lidského rozvoje.

Soukromá sféra s institucí soukromého vlastnictví je prostor svobody a opakem toho je pro Shilse totalitní společnost. Plánovaná ekonomika jde podle něj proti občanskému étosu, za důkaz považuje její selhání. „V komunistických zemích bylo zrušení soukromého vlastnictví chápáno jako nezbytná podmínka plného rozvoje otevřené občanské společnosti. Ukázalo se, že je tomu zcela opačně. Znemožnilo to tvorbu nezávislého úsudku, který byl zahrnut do utajení, nebo vyhlazen, a zcela to vyloučilo svobodné vyjádření nezávislého úsudku.“ (Shils:1995:10) Jak vidíme, tak Macphersonův koncept je v rozporu s touto vizí člověka. Shils nám zároveň tvrdí, že kolektivní vlastnictví se již zdiskreditovalo v minulosti a z této zkušenosti usuzuje, že tuto koncepci je nutné opustit, ale je to dostatečný argument? Myslím, že ne, ale k podrobnějšímu rozboru problému kapitalismu a liberální demokracie se ještě dostaneme v kapitole číslo 2.

Podívejme se ještě na Shilsovo vysvětlení proč liberální demokracie umírnila požadavky dělnické třídy a nepřerostla tak v přeměnu k socialismu. Větší diferencovaná společnost se podle Shilse dělí na různé sektory, každý z nich sleduje jiné cíle a zájmy, to znamená, že se zde vynořují určité konflikty, i když panuje mír. Tyto konflikty jsou nevyhnutelné. Občanský étos vytváří rovnováhu mezi konfliktními požadavky. Podle Shilse liberální demokracie otevřela politický prostor všem požadavkům, hovoří také o tom, že legitimovala požadavky takových skupin a tříd, které před tím neměly možnost se vyjádřit. Liberalismu však nezbyla možnost vyhnout se liberální demokracii, požadavky dalších tříd nemohly nadále zůstat nevyslyšeny. Proč se však třídy, které se dostaly k moci, nesnažily o vyrovnaní rozdílů a rovnost a místo toho podpořily liberální demokracii? Shils odpovídá: „Liberální demokracie disharmonii zájmů zviditelnila pro celou společnost.“ (Shils:1995:13) Třídy, které nebyly vyslyšeny, jsou slyšet. Je tomu skutečně tak?

Problém, který shledávám u Shilse se týká jeho předpokladu, že tržní egoistická sféra může být vyrovnána altruistickou občanskou společností. Dokonce tvrdí, že je to nutné pro její dobré fungování. Žádná nesmí výrazně dominovat, jedině tak se zajistí, aby občané mohli jít za svými zájmy. Tento předpoklad považuji za nemožný. Na současné společnosti si všímám dominance ekonomické/soukromé sféry, která okupuje veřejný prostor. Veřejný prostor si člověk musí koupit, místo na billboardu, předvolební kampaně. Chudým se pak těžko soutěží, svou agendu nedokáží zviditelnit a prodat. Nesouhlasím se Shilsem, když tvrdí, že liberální demokracie přinesla zviditelnění všech zájmů a požadavků. Podobně by zřejmě Shilsův optimismus viděl i Zikmund Bauman, (o němž již byla řeč v kpt. 1.2.1), který ve třídně rozdělené společnosti poukazuje na to, že nemůžeme mluvit o svobodě všech lidí, neboť právě ti nejchudší nejsou slyšet či je nikdo neposlouchá.

1.3.2 Tocqueville: Narušení rovnosti odsune demokracii a přinese novou aristokracii

Demokracie podle mého vyžaduje rovnost. Jak vyzdvihl Macpherson, liberální demokracie byla postavena na třídně rozdělené společnosti, což je unikum západní kultury. Ta také považuje mnohdy tento typ demokracie za jediný správný. Ale kritický pohled nás zavede k pochybnostem. Pojdme si ještě připomenout dílo Alexise Tocquevilla „Demokracie v Americe“. Prostřednictvím jeho díla chci poukázat na důležitost rovnosti v demokracii.

Tocqueville (2000) přistupuje k demokracii jako ke stylu života. Demokracie není jen mechanismus výběru vlády, netýká se jen politiky, ale prostupuje celým životem člověka. V knize „Demokracie v Americe“ Tocqueville popisuje různé sféry, které demokracie ovlivňuje, od politických institucí přes náboženství se dostává i k tématům jako literatura, architektura atd. Není jediná část lidského života, kterou by demokracie opominula ovlivnit, domnívá se. Vše prostupující

rovnost má vliv na cokoliv. Vše se jakoby rovnoměrně rozkládá mezi lidi, majetek, vzdělání apod. Nikdo příliš nevybočuje z řady. Na tento aspekt Tocqueville pohlíží kriticky, ale to pro nás není důležité. Důležitá je ta všeprostupující rovnost, která je podle Tocquevilla pro demokracii typická i s jejími nebezpečími.

Tocqueville si všímá i rovnosti v majetku. V Americe té doby každý něco vlastní či je tam k dispozici mnoho půdy. Rovnost je pro demokracii typická, na rozdíl od aristokracie, kde existuje velká nerovnost. Pomalého vzestupu nerovnosti si Tocqueville všímá.

Zde již nejsme daleko od Macphersonovy kritiky liberální demokracie. Tocqueville poukazuje na fakt, že právě v rámci pracovního procesu se rozvíjí velká nerovnost, která ohrožuje demokracii.

Věnuje se problému zaměstnavatele a zaměstnance. Nejprve poukazuje na výhody změn ve výrobě, například na to, že ve výrobě pásového typu, kde každému dělníku připadá specifická část práce, způsobuje, že dílo vznikne rychleji a hospodárněji. Nebo také, že čím více se v průmyslu podniká ve velkém, s velkým kapitálem a malým úvěrem, tím jsou lacinější výrobky. Tyto změny vedou k mnohem větším výdělkům zaměstnavatelů, ale Tocqueville nezapomíná ani na druhou stránku věci, totiž zaměstnanců.

Macpherson si u liberalismu všímá, že byl podepřen ideou rozvoje člověka, kterou v rámci kapitalistické třídně rozdělené společnosti nachází ve velmi omezené podobě. Tocqueville se ptá, co má člověk z toho, když vyrábí 20 let špendlíkové hlavičky? Pokračuje, že dělba práce dělá z dělníka slabšího, zranitelnějšího, závislejšího, omezenějšího. Tvrdí, že řemeslo se rozvíjí, ale dělník upadá. Poukazuje na to, že věda o podnikání neustále snižuje úroveň dělnické třídy a zvyšuje úroveň podnikatelů. Vidí dělníka jako toho, který poslouchá a zaměstnavatele jako toho, který poroučí. Upozorňuje na vztah trvalé

závislosti a tyto vztahy nachází v aristokracii, ale určitě ne v demokracii. Pakliže se toto děje v demokracii „*aristokracie vzniká přirozenou cestou ze samého lůna demokracie*“ (Tocqueville 2000: 484).

Na rozdíl od aristokracie v kapitalismu dělník a průmyslník spolu nemají žádný vztah, nejsou svázáni povinnostmi ani zvykem. Jeden od druhého očekávají práci nebo mzdu, upozorňuje Tocqueville, takto je dělník více zranitelný. Pokud někdy nastane ohrožení demokracie, vstoupí touto branou, upozornil správně Tocqueville.

Tocqueville sice nemluví o možnostech socialistického režimu, ale uvažuje o demokracii pouze v jednotřídní společnosti. A jak ještě uvidíme, Macpherson nekritizuje trh zcela, jde mu především o nadvládu jedněch nad druhými, kterou vytváří.

1.4 Shrnutí

První kapitola poukázala na koncept demokracie, jak jej vidí C. B. Macpherson. Všimli jsme si, že otřásl představou zásadního pojetí současné demokracie, která se podle něj musela podřítit liberalismu. Což bylo něco nového. Na tento model navázalo mnoho dalších teoretiků.

Mohli jsme si všimnout, že ústředním tématem pro zmíněné teoretiky byl právě rozvoj schopností člověka. Někteří zastánci liberální demokracie jako třídně rozdělené společnosti spoléhají na sféru občanské společnosti, která podle nich stačí k tomu, aby vyrovnala nespravedlnost trhu.

2. Člověk a jeho omezení v liberální demokracii podle C. B. Macphersona – směrem k participativní demokracii

Macphersonova teorie kriticky nahlíží na povahu liberální demokracie. Jak již bylo zmíněno, všímá si jejích základních konceptů, totiž:

- 1) konceptu maximalizace individuálního užitku (individual utilities) - vzniklá z utilitarismu
- 2) konceptu maximalizace individuálních schopností (powers) – původ u J.S. Milla

Na těchto konceptech se podle Macphersona liberální demokracie zrodila, avšak koncepce individuálního užitku a to, co z ní vzešlo, nakonec подрývá koncept maximalizace schopností. Nyní se podíváme blíže na Macphersonovy kritické koncepty, které nás zavedou až k problematice transferu lidských schopností, jenž je hlavní důvod pro Macphersonovu kritiku a následné opuštění liberální demokracie.

2.1. Tržní vztahy jako zdroj moci

Macpherson v první kapitole vyčítá liberální demokracii její třídní rozdělení, toto do té doby demokracie neznala, ale to není samozřejmě jediný důvod jeho kritiky. Právě třídní rozdělení přináší nový systém moci, jenž je integrován spolu se státem garantovanou ochranou soukromého vlastnictví a jeho neomezeného nabývání.

Macpherson (1966) v rámci liberální demokracii odhaluje tzv. systém dvojité moci (double system of power). Moc se skrývá jednak ve vládě, ta ukládá práva a povinnosti na jednotlivé občany. Vláda je podle Macphersona potřebná. „Kdyby lidé byli andělé, vláda by nebyla potřeba. Ale oni nejsou, vláda je potřeba, a vláda musí znamenat, že vládci mají moc donucovat ovládané.“⁵ (Macpherson:1966:39) Monopol na násilí je tedy v moci vlády.

Za druhý systém moci v liberální demokracii označuje Macpherson systém vztahů ve společnosti, které jsou zároveň vztahy moci. Ne všechny vztahy mohou být omezeny na vztahy moci, ale např. v přátelství, lásce, obdivu jsou jisté elementy moci. Mocenské vztahy mezi lidmi musí být jištěny státem. Macpherson uvádí příklad manželství, kdysi se jednalo o záležitost vlastnictví ženy mužem, to se postojem státu změnilo. Stát má tedy přímý vliv na vztahy mezi lidmi, dává jim záštitu. V neliberální společnosti může být takový mocenský vztah mezi otrokem a pánem.

V liberálně demokratické společnosti jsou vztahy moci podle Macphersona ukryty v soukromém vlastnictví. Jeho nelimitovaná kumulace v rukou malé skupiny vytváří třídní společnost, což dává moc jednoho nad druhým. Malá skupina lidí vlastní výrobní prostředky a kapitál a jiná pro ně musí pracovat. Vztahy moci mezi lidmi jsou vynutitelné legálními institucemi vlastnictví. V takových podmínkách je jeden člověk (vlastník výrobních prostředků) schopný převést přirozené schopnosti z jiného člověka (nevlastníka) na sebe.

Ve společnostech, kde k výrobním prostředkům mají přístup jen někteří, za něj ostatní musí platit. Platba má formu jako nucená práce, tedy jeden člověk musí část své práce/schopností (powers) převést na druhého, jinak nebude mít přístup k výrobním prostředkům či půdě, tomu Macpherson říká transfer schopností,

---

⁵ „If men were angels, government is necessary, Since there are not, government is necessary, and government must meant that the governors have power to compel the governed.“ (Macpherson 1966: 39)

k němuž se podrobněji dostaneme v kapitole 2.2 po osvětlení pojetí lidských schopností.

2.1.1. Schopnosti jako naše vlastnictví versus schopnosti jako naše integrální součást

Nyní je na čase položit si otázku, co Macpherson myslí pod pojmem „human powers“, které překládám jako lidské schopnosti či síly. Tedy co jsou ty schopnosti, které jsou možné převést v rámci kapitalistických vztahů z jednoho člověka na druhého?

Macpherson uvádí dva možné pohledy na schopnosti. První přístup vysvětluje schopnost (power) jako „jednoduše síla a schopnosti, které vlastní“⁶ (Macpherson:1966:43). Toto však dává prostor pro ospravedlnění přenosu schopností ze zaměstnavatele na zaměstnance. Protože člověk může své schopnosti prodávat jako jakoukoli jinou věc, jejíž hodnota se určuje mechanismem trhu.

Druhá definice popisuje schopnosti člověka jako „jeho schopnost užít sílu a dovednosti něco vytvořit.“⁷ (Macpherson:1966:43). Takto pojaté lidské schopnosti zavádí do lidské práce nutnost smyslu. U stroje se dá změřit, kolik práce odvede za určitou dobu, ale člověk využívá své schopnosti a dovednosti pro nějaký účel/smysl, který sám nachází. Když chce člověk rozvíjet své schopnosti, musí mít přístup k půdě, k materiálům, pak teprve může člověk vytvořit něco k vlastnímu účelu.

---

⁶ „simply the strength and skill which are he possess“ (Macpherson 1966: 43)

⁷ „his ability to use that strength and skill to produce something“ (Macpherson 1966: 43)

2.1.1.1 Člověk jako kreativní tvůrce

Millův koncept maximalizace lidských schopností vidí člověka jako kreativního tvůrce. Člověk je určen maximalizací svých schopností/ svého potenciálu. Tyto vlastnosti mohou zahrnovat schopnost kritického uvažování, morálního posuzování, schopnost emocionálního prožívání přátelství, lásky, schopnost náboženské zkušenosti. Schopnosti jsou účelem sami o sobě, v nich je uspokojení. Jsou víc než pouhé konzumní uspokojení. „Je lepší cestovat než přijet.“⁸ (Macpherson:1973:5) Z této věty je jasné, že jde o proces lidské činnosti, jež člověka uspokojuje, jde o tvoření, ne pouze o konečný výsledek. „Člověk není pouze shluk chutí, které touží být uspokojeny, ale to shluk vědomé energie, která se snaží být využita.“⁹ (Macpherson:1973:5)

Lidská činnost je doprovázena následováním *smyslu, prožíváním, očekáváním, co z naší činnosti vzejde*. Můžeme také říci, že se jedná o určitý druh poznávání, zdokonalujeme se rychleji, pokud tvoříme něco k naší vlastní představě a hledáme nejlepší cesty k jejímu naplnění, překonáváme nesnáze a snažíme se dosáhnout výsledku, který jsme si sami zadali. Toto je rozdíl od následujícího konceptu člověka jako konzumenta, kde toto více absentuje.

2.1.1.2 Člověk jako konzument užitku

První definice schopností jako našeho vlastnictví spojuje Macpherson s utilitářskou teorií. Vytváří člověka konzumenta, který činnost bere jako něco, co je pouhým prostředkem. Výdej energie je namáhavý, bolestivý z ekonomického hlediska neúčelný. Ospravedlnění tržní společnosti podle

---

⁸ „It is better to travel than to arrived.“ (Macpherson 1973: 5)

⁹ „Man is not a bundle of appetites seeking satisfaction but a bundle of conscious energies seeking to be exerted.“ (Macpherson 1973: 5)

pravidel utilitarismu bylo vyloženo již v kapitole 1. V této teorii se tedy utopila představa činnosti jako něčeho příjemného.

Z tohoto přístupu vzniká zvyk nepracovat, když nejsme odměněni: „kapitalistická tržní společnost, kde bez odměny nikdo nepracuje.“¹⁰ (Macpherson:1966:38) Takto to pojímali liberální ekonomové a liberální teoretici 19. století.

Ospravedlnění liberální a tržní společnosti spočívá na maximalizaci užitku, tedy, že člověk může získat maximální uspokojení s co nejméně vydaným úsilím. Představa, že aktivita sama o sobě může být příjemná, se utopila v utilitaristické teorii. Tato teorie odhaluje přirozenost člověka, vidí ho jako individuum, které se snaží uspokojovat své potřeby a dosahovat tak maximalizace svého užitku. To je hlavní motiv jeho života.

Bentham předpokládá, že každý touží uspokojovat maximálně své potřeby a také to, že užitek či uspokojení, které člověk má z různých věcí, se dá objektivně měřit. Toto utilitaristické pojetí člověka, které nás provází do dnes, zrodilo, podle Macphersona, člověka jako neuspokojitelného konzumenta, jehož touhy jsou nekonečné, stejně jako jejich uspokojování.

Pojetí člověk jako konzument, jehož touhy jsou nekonečné, je podpořeno i teoriemi Johna Locka a Thomase Hobbesa. Ti chápali lidské schopnosti jako jakékoli prostředky, které vedou k uspokojení potřeb, vedle výrobního kapitálu a půdy.

---

¹⁰ „the capitalist market society where no one works except for a reward.“ (Macpherson 1966: 38)

2.1.2. Etický versus deskriptivní koncept lidských schopností

Macpherson (1973) zdůrazňuje, že Millův koncept maximalizace schopností je etický koncept (ethical concept of man's powers), zahrnuje přirozené schopnosti (natural capacities), ale také schopnosti, které vedou k dalšímu možnému rozvoji člověka. Koncept cílí na to, že by člověk měl rozvinout své schopnosti úplně. A k rozvoji jeho schopností (capacities) potřebuje mít přístup k určitým věcem. Teprve normativní požadavek přidává schopnostem něco dalšího, něco vyššího.

Naopak deskriptivní koncept lidských schopností počítá jen schopnosti, které člověk zrovna má, a také další přidané schopnosti, které získává nadvládou nad jiným člověkem a jeho schopnostmi, které si pak přičte (druhý si odečte powers od capacities). V tu chvíli podle Macphersona dochází k transferu schopností z jednoho člověka na druhého.

Zatímco utilitaristický přístup dával důraz na výsledek lidské činnosti a teprve z ní mohl mít člověk uspokojení, Millův přístup dává důraz na lidskou činnost, ta je pro člověka klíčová, ta utváří jeho život. Mill chápe schopnosti podle etického vidění schopností, což je něco, co se má ještě zlepšovat. Právě vidina zlepšení schopností pojetí schopností rozšiřuje.

Pokud je však následováno utilitaristické chápání člověka, které lidské schopnosti vidí jako prostředek a ne účel a pouze deskriptivně, pak není problém v tom, část svých schopností prodat, abych maximalizoval svůj užitek. Pokud jsou však schopnosti brány jako účel, není již ospravedlnitelné jejich prodání, tedy práce za mzdu pro někoho jiného. U utilitaristů toto bylo přijato a dokonce podporováno. Teprve mzda byla důležitá, za tu si mohl člověk koupit své uspokojení. A tímto se dostáváme k Macphersonovu hlavnímu konceptu transferu lidských sil.

2.2. Transfer sil/schopností

Liberální demokracie si dává za úkol poskytnout každému maximum prostoru pro jeho plný rozvoj. Tato společnost maximalizuje jedinci schopnosti/síly (powers) ve smyslu maximalizovat lidské schopnost/způsobnost (ability) pro použití a rozvoj jeho podstaty lidskosti atributů (attributies) nebo možnosti/výkon (capacities). Problém liberální demokracie spočívá převážně v tom, že je spojená s kapitalismem – tržní společností, kde neustále probíhá síť transferu sil/schopností (net transfer of part of the power) z jednoho člověka na druhého. Toto spíše snižuje, než maximalizuje schopnosti většiny lidí, upozorňuje Macpherson (1966).

Jak vlastně k transferu schopností či sil dochází? Pokud se schopnosti berou jako integrální součást člověka, pak teprve může být odhalen transfer sil. Ten v kapitalistické společnosti probíhá mezi vlastníkem výrobních prostředků a jeho zaměstnancem. Zaměstnanec má omezený přístup k výrobním prostředkům, jeho přístup podmíněn poplatkem ve formě odevzdání části své práce zaměstnavateli. Pokud tedy schopnosti člověka nejsou brány pouze jako jeho vlastnictví, narušuje a redukuje takový transfer část lidské podstaty.

Jsou případy, kdy člověk může rozvíjet část svých schopností pod zaměstnavatelem. Nejde však o plný rozvoj. Macpherson říká, že jeho schopnosti (power) či síly, jsou redukovány množstvím, které musí odevzdat za možnost přístupu k výrobním prostředkům. Jinými slovy můžeme říci, že člověk, který má prostředky, může libovolně tvořit, vyrábět, vymýšlet různé věci, ale pokud prostředky nemá a musí platit za to, aby je měl někomu, kdo z toho má prospěch, pak přenáší část svých sil, schopností na vlastníka.

Ve společnosti, kde vlastní výrobní prostředky menšina a většina pro ni musí pracovat, tam dochází k vytvoření sítě transferů schopností (net transfer of part of powers) z jedněch na druhé.

Kapitalismus funguje výměnou sil/schopností (powers), jedinci na trhu směňují svou sílu/schopnost (powers). Většina lidí musí takto postupovat, protože nemají vlastní kapitál a prostředky, na kterých by mohli pracovat. Výrobní prostředky vlastní jen úzká skupina lidí, jejich jedinou odpovědností je navyšovat vlastní zisk. Pro rozvoj vlastních schopností musí mít jedinec své vlastní výrobní prostředky.

Liberální stát byl stát volby. Lidé měli možnost volby. Demokracie jako vláda chudých a pro chudé se pro liberalismus transformovala jako právo na soutěž. Liberalismus a liberální revoluce se stala populární, pojila se s myšlenkou rovných ve smyslu moci se účastnit soutěže, Macphersona však trefně dodává - spíše muset se účastnit soutěže. Rovné příležitosti to podle něho však nepřineslo. Jak můžeme usoudit z předchozích kapitol.

Transfer sil/schopností je podle Macphersona zastíněn velkou produktivitou práce kapitalistické ekonomiky. Stát blahobytu toto ještě více zakrývá. Dochází k jisté kompenzaci transferu, ale nezabráňuje mu to.

Co se týká transferu sil v neziskovém sektoru, tak se nezdá, že by zde byl transfer sil, těžko se dá mluvit o transferu sil celé komunitě, část sil toho člověka jde komunitě. Nedochází k němu ani u lidí, kteří nepracují pro peníze, jsou ve službách veřejnosti, těmi jsou učitelé, knihovníci, sociální pracovníci, u nich transfer není.

Ve stručnosti shrnu: Macpherson vidí tržní vztahy jako překážku k plnému rozvoji lidských schopností. Jeho hlavním argumentem je etický koncept lidských schopností, který rozpracovává díky J.S. Millovi, ten však ještě

v tržních vztazích neviděl překážku, tu vidí až Macpherson. Etický koncept lidských schopností ukazuje schopnosti v novém světle, a aby liberální demokracie mohla naplňovat svůj princip rozvoje člověka, musí se zbavit kapitalismu.

Víra většiny populace v přirozenost nekonečných tuh člověka vedla k ustavení neomezeného vlastnictví, což vedlo k akumulaci výrobních prostředků v jedné ruce, a to vede k neustálému a kontinuálnímu transferu sil (net transfer of powers). Nekonečným touhám kromě přirozenosti byla připsána i racionalita.

2.3. Participativní demokracie

Macpherson (1977) si klade otázku, zda se dá o liberální demokracii říci, že by mohla být více participativní? Předpokládá, že systém participativní demokracie je chtěn, ale klade si otázku, zda je možný.

Nachází problém ve velikosti. Nová Anglie slouží jako příklad participativní demokracie. Ale jde participativní demokracie ve společnosti s desítkami milionů lidí? Jisté podpory vidí v technologiích.

Pomocí počítačů bylo možné zvýšit participaci. Více lidí se může zapojit do rozhodování. Nicméně Macpherson zde stejně spatřuje velký nedostatek. Lidé sice mohou pomocí počítače hlasovat ANO/NE, SOUHLAS/ NESOUHLAS, ale kdo bude formulovat otázky, o kterých se bude hlasovat?

Nějaká skupina občanů může mít právo klást otázky, ale i přesto, pokud zbytek občanů vyberou jednu z několika odpovědí, vláda bude muset přesto udělat spoustu důležitých rozhodnutí. Problém pak nastává u mnoha rozdílných

požadavků ve společnosti. Mnoho otázek by potřebovalo položit znovu, reformulovat – tím by měla být pověřena vláda. Společnost by neměla zasahovat do sféry kultury a vzdělávání. Mnoho otázek by stejně musela i nadále řešit vláda. Daly by se formulovat otázky týkající se trestu smrti, potratů atd.

Participativní demokracie bude stále potřebovat volené politiky, musí být odpovědni voličům, odpovědnost by nám nepřinesly hlasovací přístroje doma. Otázka by měla zůstat: Jak se k participační demokracii můžeme přiblížit?

Macpherson nachází bludný kruh a možné skuliny. Schumpeterova demokracie, je jen stěží participativní, vede spíše k apatii voličů, je navržena pro třídně rozdělenou společnost.

Pro participativní demokracii potřebujeme podle Macphersona dva předpoklady:

1- vnímat sebe ne jako konzumenta maximalizujícího svůj užitek, ale jako někoho, kdo rozvíjí své schopnosti, užívá si námahu; toto sebe-chápání přináší i smysl komunity – rozvoj schopností musí být dosažen s druhými lidmi, ale maximalizace vlastního štěstí je nepotřebuje- vytrácí se tedy smysl komunity

2- druhý předpoklad chce redukovat současnou sociální a ekonomickou nerovnost (tato nerovnost drží neparticipativní systém pohromadě)

Zde je již zmíněný bludný kruh. Obou prvků lze dosáhnout pouze participací občanů, ale k dosažení participace potřebujeme, abychom dosáhli zmíněných prvků. Jak z kruhu ven? Ptá se Macpherson. Zde nepomůže Marxova ani Millova cesta.

Macpherson (1977) chce najít v kruhu díry – poukazuje na tři:

- potřeba kvality na místo kvantity, čistý vzduch, voda – tyto požadavky narušují naše chápání se jako maximalizátorů užitku a konzumentů, ale

buduje to uvědomění člověka, který rozvíjí své schopnosti a svou energii
- růst tohoto vědomí podkopává měření HDP jako kritéria společenského
dobra

- stoupající povědomí toho, jakou cenu má politická apatie (co apatie způsobuje)

př 1- nárůst sdružení, hnutí a komunit v oblastech s velkým utlačováním
z komerčně politických subjektů – tyto hnutí brání své hodnoty

př 2 – vznik hnutí za demokratickou participaci na rozhodování na
pracovních místech (má jít pouze o rozhodování o pracovních
podmínkách, či ta demokracie jde dál?)

- pochybnosti o fungování kapitalismu- kapitalismus má dilema – pokud
lidé nebudou nakupovat zboží a pohodlí, systém nebude schopen
vytvářet; tento systém reprodukuje nerovnost a uvědomění konzumenta;
v 19. st. byl kapitalismus jištěn koloniemi, ale jeho dilema se prohloubilo

Macpherson navrhuje dva modely participativní demokracie:

První model participativní demokracie by se podle Macphersona mohl skládat
z pyramidového systému, kde vespuďu bude zavedena přímá demokracie a poté
do každé vyšší úrovně budou voleni zástupci. Macpherson říká, že není možné
založit masovou demokracii pouze na přímé demokracii, proto vytváří směsice
obojího. O lokálních věcech však chce nechat rozhodovat lidi přímo, pomocí
např. diskusních fór atd.

Přímá demokracie by tedy byla na úrovni sousedství či v továrnách. Na vyšší
úrovně třeba ve městech, by již byli voleni zástupci, kteří by byli instruováni
voliteli. Rozhodovalo by se podle principu většiny. Vznikly by tak lokální a
regionální rady, o něco výše národní rady. Volení zástupci musí být odpovědní,
není jednoduché odpovědnost zaručit. Pyramidální systém by jistě nefungoval za
následujících podmínek:

- v porevoluční situaci – není příležitost moc pro demokracii a odpovědnost voličům, zvláště když hrozí kontrarevoluce
- znovunavrácení třídní rozvrstvenosti
- když budou lidé apatičtí k politice

Druhý přístup k participativní demokracii, kterou Macpherson navrhuje, navíc do pyramidového systému začleňuje systém soutěžících stran.

Participativní demokracie navržená Macphersonem si bude moci ponechat název liberální demokracie. Je to právě zdůvodňů zachování principu co největšího možného rozvoje jedince, který Macpherson přebírá od J. S. Milla.

3. Je Macphersonova liberální demokracie udržitelná?

V předchozích kapitolách byla představena Macphersonova kritika liberální demokracie. Macpherson poukázal na její závažný nedostatek, který spočívá v podrytí ideálu sebe-rozvoje člověka ztělesněném v transferu schopností. Jeho představa změny není zcela jasně specifická. V této kapitole se budu zabývat tím, jak Macphersonovi kritici vidí jeho postoj ke schopnostem, jeho koncept transferu schopností a také možnými přechody od kapitalismu.

3.1. John W. Seamana a Thomase J. Lewis – Liberalismem je možné odstranit kapitalismus

Ukázala jsem, že teorie C. B. Macphersona odmítá kapitalismus zejména na základě etického principu. Liberálně smýšlející autoři John W. Seaman a Thomase J. Lewis dochází k závěru, že liberální demokracie může být před kapitalismem nejlépe zachráněná i bez etického konceptu, který podpírá Macphersonovu teorii. Podle autorů stačí, když Macpherson zůstane jen u liberálního principu Johna Locka self-governance.

Autoři se navracejí hlavně k teorii vlastnického/posesivního individualismu, vystavěného na Lockově teorii. Připomínají pět tvrzení Macphersona k posesivnímu individualismu (Seamana, Lewis: 1984:709):

- 1) co dělá člověka svobodným je nezávislost na vůli druhých
- 2) nezávislost od druhých s výjimkou toho, když do nich vstoupí dobrovolně s vyhlídkou vlastních zájmů
- 3) člověk je odpřírozena vlastníkem svých přirozených schopností (capacities), proto nic nedluží společnosti

- 4) může prodat své schopnosti práci
- 5) společnost se skládá z řady tržních vztahů

Lewis a Seaman tvrdí, že první čtyři body se nemusí nutně vázat na tržní společnost. Pátý bod se jen dedukuje z předchozích. První dva body jsou politická teorie 17. století, zároveň neobsahují nic z tržního modelu společnosti, klidně by mohly vést k netržní společnosti.

Macpherson podle autorů přisuzuje bod 3 a 4 tržnímu principu, ale autoři to tak zcela jasně nevidí, naopak říkají, že se tyto body nemusí nutně vázat na tržní vztahy. Není nikde řečeno, že člověk musí prodat své schopnosti práci.

Autoři nachází problém v pátém bodě, který je z předchozích čtyř generován. Pokud jsou si lidé rovni podle Lockova konceptu self - governance, pak je však poněkud problematické nerovné rozdělení půdy a kapitálu, které se koncentrují v rukou menšiny. Lock však tuto nesnáz řeší. Jeho koncept self governance zahrnuje přivlastnění si půdy, ale pouze tehdy pokud jí zbude dost pro ostatní. Nicméně dále pokračuje, že přivlastňování pozemků musí vést ke zvyšování produktivity (argument of increased productivity) a zvyšování blahobytu i těch, na které půda nakonec nezbude a budou muset prodávat svou práci. V tom však autoři vidí problém, protože to podkopává koncept člověka jako self-governance. Pokud na něj nezbude dostatek půdy či jiné výrobní prostředky a musí tedy prodávat svou práci/schopnosti, už není svým vlastním pánem.

Lockův koncept self - governance má dvě podmínky: první podmínkou je odmítání zásahu do něčího práva na self - governance, druhou zákaz vzít někomu život. Svoboda souhlasu s tržními institucemi a jejich přijetí ustavuje posesivní individualismus. Svoboda výběru v bodech 1-4 umožňuje si vybrat, zda tržní společnost ano či ne. Zatím pozorujeme, že člověk dává přednost zvýšení soukromého konzumu než jiným radostem života. (Seamana, Lewis: 1984:714)

Doktrína posesivního individualismu rovného práva na self-governance vyžaduje doplněk konceptu konzumenta, teprve pak je ospravedlněn tržní model společnosti. Self - governance umožňuje ospravedlnit tržní společnost jedině tehdy, je-li přidána koncepce člověka, jehož tužby po materiálním uspokojení jsou nekonečné. Pokud se toto rozpojí, tvrdí Lewis se Seamanem, bylo by možné to spojit s jiným konceptem lidských zájmů, což by vyprodukovalo jiný model společnosti. Liberální princip self - governance je slučitelný i s alternativními modely společnosti.

Lidé podle konceptu self - governance mohou zvolit, co chtějí - jaké dobro či zlo je pro ně nejlepší. Z toho důvodu se autoři domnívají, že tato liberální koncepce může ospravedlnit jiný model společnosti. Proti tržní společnosti se tento princip může otočit, když si masa zvolí jiné hodnoty.

Macpherson si podle zmiňovaných autorů byl vědom, že tento koncept svobody může použít proti kapitalismu, že negativní svoboda může připravit půdu socialismu, ale nakonec zvolil jinou cestu. Jeho etický princip svobodného a rovného rozvoje podstaty člověka, ve kterém, všímají si autoři, se snaží kombinovat liberální ontologii self - governance s antikonzumní ontologií člověka, který rozvíjí svou podstatu, své schopnosti.

Macpherson zakládá svůj etický koncept na dvou ontologiích. Kritizuje liberální postoj, kde všechny lidské touhy jsou si rovny, Macpherson vidí v konceptu rozvoje člověka možnost něčeho vyššího. Ontologie rozvoje člověka lidské schopnosti vidí z etického ne deskriptivního pohledu. Autoři z tohoto mají obavy, že Macphersonova ontologie rozvoje převáží nad ontologií liberální. Etický princip pak bude fungovat jako něco, co může vytvářet nátlak na lidi. Podobný strach můžeme vidět u Schumpetera a pravděpodobně z tohoto důvodu zúžil demokracii na pouhou metodu.

Etický koncept nepotřebuje souhlas lidí, zatímco Lockův self-governance potřebuje. Je na lidech, co si vyberou, zda trh ano či ne. Nicméně přijmutí

kapitalistických podmínek znamená narušení etického principu, některým lidem bude zabráněno v rozvoji.

Vedle ontologie rozvoje etický princip obsahuje liberální ontologii self - governance. I právě princip self - governance potřebuje, aby člověk měl prostor pro vlastní rozhodnutí a nebyl tak v moci druhých. Podle toho, jaká ontologie v etickém principu převládá, může etický princip znamenat dvě různé věci: „Oním principem je někdy míněno srovnatelná svoboda každého člověka rozvíjet a užívat své esenciální lidské schopnosti, avšak někdy je užíván jako obhajoba srovnatelné svobody každého člověka rozvíjet a užívat své schopnosti *anebo tak nečinit*.“¹¹ (kurzíva autorů) (Seamana, Lewis: 1984:722)

Podle autorů Macpherson obhajuje sociální změnu, jak zezdola, tak i pomocí elit a předvojového státu. Obhajobu předvoje vidí v knize „The Real World of Democracy“, kde tvrdí, že lidé nejsou schopni uvědomit si možnost svého plného rozvoje a pokud přeměnu nezačne předvoj, neproběhne vůbec. Neboť jen část lidí je schopna odhalit nedůstojnost podmínek v rámci systému. (Seamana, Lewis: 1984:723/724)

Macpherson odmítá Berlinovu pozitivní svobodu jako racionální poznání, na základě kterého můžete přinutit zbytek. Svojí představu předvoje, který vede změnu, vysvětluje jinak. Bere na vědomí, že většina lidí nedokáže vznést požadavek na změnu institucí, ve kterých žili, a které je formovaly. Macpherson se tedy snaží ospravedlnit předvoj, který dělá nátlak na zbytek populace za cílem plného rozvoje člověka. Autoři však ospravedlnění vidí hlavně v etickém principu zbaveného liberální ontologie založeného jen na ontologii rozvoje (development ontology). (Seamana, Lewis: 1984: 725)

---

¹¹ „The principle sometimes proposes an equal freedom of every person to develop and exert only his or her essentially human capacities, and sometimes advocates the equal freedom of every person to develop and exert his or her essentially human capacities *or not to do so*.“ (kurzíva autorů) (Seamana, Lewis 1984: 722)

Macpherson říká, že transformace směrem k dobré společnosti nebude snadná, je třeba překonat všudypřítomné konzumní vědomí a velké socioekonomické rozdíly ve společnosti, které konzumní vědomí udržují. Zde se odhaluje začarovaný kruh, zvýšit demokratickou participaci nelze bez odstranění nerovností a obráceně.

Lewis a Seaman tvrdí, Macphersonova změna musí být v souladu s Lockovým liberálním předpokladem, že každý jedinec musí být brán jako přirozený pán své osoby, tedy podle principu self - governance. Nechtějí však úplně zrušit princip rozvoje schopností, nemusí být nutně v rozporu s člověkem podle self - governance, nicméně by mu neměl dominovat, což by se stalo, pokud by na základě ontologie rozvoje byl ospravedlněn předvojový stát.

3.1.1. Liberalismus stačit nebude!

Etický princip, který je založen na dvou rozdílných ontologiích, a který má zachránit liberální demokracii, je tedy pro závěrečnou rekapitulaci, podle autorů chybný. Rozvojová ontologie ospravedlňující předvoj podkopává liberální ontologii a tím občanské a politické svobody. Macphersonův pokus o oživení liberální demokracie, potřebuje vlastní liberální podporu, tvrdí autoři.

Kritika autorů Macphersonovu teorii neodmítá, je jejím doplňkem a varováním, kam by se jeho teorie přenesená do praxe mohla dostat. Je zajímavé, jak se autoři jen pomocí Lockovy teorie dostávají liberální demokracii z područí kapitalismu. Obrací liberální teorii proti ní samé za účelem jejího zlepšení a opouštějí Macphersonův normativní požadavek rozvoje. Je na lidech, zda sami odmítnou vnímat se jako pouhé konzumenty užitku, kdy všechny ostatní činnost je pouhý prostředek a účelem je jen spotřeba. Nicméně jaká je možnost, že většina lidí zaujme takto kritický pohled po dlouhých stoletích, kdy byli lidé vychováni k vlastnickému individualismu? Navíc ještě v podmínkách, kdy

naše společnost dále úspěšně toto vědomí pěstuje. Závěrem si kladu otázku, zda by určitá forma předvoje přeci jen nebyla řešením, jak popisuje Macpherson.

3.2. Macpherson jako cesta k totalitě a uniformitě?

Poněkud kritičtější postoj k Macphersonovi, také z liberální pozice, zaujímá K. R. Minogue. Zatímco Seaman a Lewis řešili možnost odmítnutí kapitalismu liberálnější cestou ve srovnání s Macphersonem a poukazovali na nebezpečí skrývajících se v Macphersonově teorii vedené etickým principem, Minogue jde v kritice ještě dál. Varuje před Macphersonovu teorií, která podle něj vede k nastolení totality. Nejprve uvedu vizi Minogua, poté přejdu k jejímu zhodnocení.

3.2.1. Minogue: bez trhu to nejde

Minogue se soustředí u Macphersona na jeho princip demokracie. Z tohoto principu, domnívá se Minogue, vyvozuje Macpherson všechny další komponenty politiky. Principu demokracie u Macphersona odpovídá princip „fully human life“ (Minogue:1976:377)

Macphersonův princip demokracie dominuje jeho teorii ve dvou směrech: „Prvně, spojuje akademický argument konceptu demokracie s přesvědčivým argumentem adresovaným celému světu a podporující socialismus. Za druhé, redefinice pojmu demokracie dovoluje Macphersonovi smíchat dohromady politický princip se sociální aspirací dovolující možnost vytvoření mezery mezi politickou skutečností a sociální touhou.“¹² (Minogue:379)

---

¹² „Firstly, it links an academic argument about the concept of democracy with a persuasive argument addressed to the world at large and encouraging socialism. Secondly, a redefinition of the term democracy allows Macpherson to yoke together a political principle with a social aspiration

Minogue poukazuje na obecný význam demokracie jako vlády většiny lidí, kterou je těžké udržet po delší dobu. Pokud však vydrží, jedná se především o homogenní prostředí. Avšak také poukazuje na jisté dvojznačnosti kolem tohoto pojmu. Moderní demokracie se více blíží Aristotelovu pojmu „polity“ spíše než tomu, co označil za „democracy“ (Minogue:379), vysvětluje Minogue a dodává, že Macpherson toto obchází tím, že řekl, že demokracie byla dříve něco špatného a nedávno se stala něčím dobrým. Různé pohledy na demokracii, její různé definice vytvářejí i mnoho různých zřízení, které se mohou považovat za demokratická. Za všemi těmi zmateními se Macpherson snaží najít něco spojujícího, nějakou esenci. Macpherson používá definici demokracie jako „většina lidí kontroluje vládce“, není neproblematická. Minogue však upozorňuje, že macphersonologista by se ptal, co si představujeme pod pojmem kontrola? Jak moc kontroly? Toto Minogue bere jako Macphersonovo matení, sám si myslí, že s trochou tolerance je tato definice použitelná. Obviňuje Macphersona z poněkud zvláštního přístupu, domnívám se, kterým si spojuje své argumenty: „Zde pak je jeden z hlavních přístupů, který Macpherson užívá ke sjednocení svých argumentů: rétorický přístup převedení mnoha praktických otázek na mnohem lépe zvládnutelné pole konceptuální koherence.(...) A druhý související přístup užívaný k začlenění všech problémů pod jediný princip se skládá prvně z rozkladu kontextu omezených pojmů (všechny pojmy jsou omezené jejich tradičním kontextem a použitelností) a užitím nového kontextu, více přijatelného k manipulaci.“¹³ (Minogue:1976:380)

Avšak nachází další problém jejího začlenění. Upozorňuje, že další hodnoty než jen demokracie, by se měly vzít v úvahu, uvádí příklad individuální svobody,

---

without permitting the possibility of a gap opening up between political practicality and social desirability.“ (Minogue 1976: 79)

¹³ „Here then is operating one of the main devices by which Macpherson unifies his argument: the rhetorical device of switching many practical questions over into the more manageable territory of conceptual coherence. (...). A second and related device used in the subsuming of all problems under a single principle consists in first eroding the context of a limited term (and all terms are limited by their ordinary context of usefulness) and using a new context more amenable to the desired manipulation.“ (Minogue 1976: 380)

svobody projevu atd. Macpherson zde začlenil vše pod jediný princip demokracie.

Dále Minogue upozorňuje, že to udělal i v případě definice demokracie jako formy společnosti. Macpherson zastává tezi, že demokracie je forma společnosti spíše než nějaký mechanismus, kterým se vybírají vlády. Nestačí tedy „jeden muž jedno hlasovací právo“, ale rozšiřuje se to na „žít plně lidsky, jak si jen člověk může přát“. Macpherson slil princip seberalizace s tvrzením „žít plně lidsky, jak si jen člověk může přát“. E. Backer a T. H. Green toto rozdělovali. Minogue ukazuje, jak vytržení pojmu otvírá další možnosti, jak pojem využít. Uvádí příklady: Zmrzlinový pohár se může považovat za nutriční doplněk, láska jako forma komunikace. Minogue se snaží ukázat, že vytržení pojmu z jeho konkrétní situace a jeho zařazení pod abstraktní pojem skrývá určité záludnosti. Zmrzlinový pohár se málokdy považuje za nutriční doplněk. Komunikace je velmi malý aspekt lásky. Když se demokracie vymezí abstraktním pojmem „žít plně lidsky, jak si jen člověk může přát“, jak to Macpherson podle Minogue dělá: *„Tak každá teorie, která v naší době vyjadřuje, ospravedlňuje či doporučuje zachování nebo zlepšení demokracie musí přijmout jako základní kritérium demokracie rovná uplatnitelná práva jedincům žít tak naplno, jak si přejí. Tím se jednoduše myslí, že každý musí být schopný udělat ze sebe to nejlepší.“*¹⁴ (Minogue:1976:391). Dovolí mu to demokracii posunout od jejího tradičního pojetí vlády většiny. Právě přemíru abstrakce Macphersonovi vyčítá, jak už bylo vidět dříve a zde máme konkrétní případ. Minogue říká, že přílišná abstrakce dává prostor pro manipulaci. Macpherson údajně manipuluje s pojmem demokracie.

Co znamená „fully“/“plný“ u Macphersona, klade si otázku Minogue a použít se do rozboru jeho teorie. Pro podporu tohoto pojmu „plný“ zachází Macpherson do historie, kde nachází dva koncepty člověka, člověk jako konzument užitku a

---

¹⁴ So any theory which is to explicate, justify, or prescribe for the maintenance or improvement of, democracy in our time must take the basic criterion of democracy to be that equal effective right of individuals to live as fully as they wish. This is simply the principle that everyone ought to be able to make the best of himself. (Minogue 1976: 391)

člověk jako kreativec, na kterých byla podle něho založena liberální demokracie. Minogue vidí protiklad obou konceptů jen v teoretické rovině, v praktické absentuje. Macpherson nedal tyto dvě pojetí proti sobě absolutně, Minogue si všímá, že co hlavně překáží plnému rozvoji člověka, je tržní společnost založená na určitých tržních popudech a určité morálce trhu včetně ospravedlnění soukromého vlastnictví. Jde tedy o způsob, jak je užitku člověka dosahováno a ne pouze o to, že člověk jako konzument je v opozici. Z toho Minogue vyvozuje, že to není utilitarismus, který brání rozvoji člověka jako kreativce, neboť se domnívá, že utilitarismus není závislý na tržní společnosti. „Utilitarismus si můžeme snadno představit bez trhu, seberealizace je s tím rozhodně slučitelná.“¹⁵ (Minogue 1976: 381) a „Není to, pak, Benthamův utilitarismus, který stojí proti Macphersonovu představě naplněného lidského života, ale Benthamova neustálá zápletka s trhem. Je to trh, který dovoluje nerovnost dovedností a sil, ty vytváří nerovnost lidských schopností, což zabraňuje každému jedinci rozvinout co nejvíce svůj potenciál.“¹⁶ (Minogue 1976: 382)

Minogue však pochybuje nad Macphersonovými argumenty. To co brání možnosti, aby každý člověk mohl plně rozvinout své schopnosti (powers), může být zapříčiněno například negramotností, špatnou výživou či nucenou zahálčivostí v rámci nezaměstnanosti atd. Nicméně Minogue uvádí příklad chudého člověka a bohatšího člověka, který vlastní dům, prázdniny tráví u Indického oceánu surfováním. Jak může bohatší člověk zhoršovat podmínky chudého? Ptá se Minogue a dokonce pokládá společnost různě sociálně a ekonomicky situovaných jako přínosnou, nachází v ní různost, což je hodnota, které si cení, a kterou u Macphersona nevidí. Obviňuje ho, že nerozlišuje mezi tím, mít rovná práva a mít práva na stejné věci.

---

¹⁵ Utilitarianism might easily be imagined without a market, just as self- realization is perfectly compatible with it.

¹⁶ It is not, then, Benthamite utilitarianism which stands directly opposed to Macpherson's notion of fully human life but Bentham's contingent involvement with the market. For it is the market which allows inequality of skill and strength to turn into inequality of human power, which impedes "the equal right of each individual to make the best of himself

Takovéto rozlišení totiž vede, domnívá se Minogue, ke zrušení předsudku (materiální zajištění je potřeba pro rozvoj schopností člověka), jak to sám nazývá, který slučuje duchovní rozvoj s materiálním zajištěním. Dokonce tyto dvě položky převrací v pravý opak. Materiální zajištění není potřeba pro rozvoj člověka, ono mu dokonce stojí v cestě. „Většina lidí ve 20. století předpokládá, že duchovní rozvoj je vážně potlačen bez nějaké minimální úrovně materiálního zajištění. Nemám v úmyslu dokázat neplatnost tohoto předsudku naší doby, ačkoli stojí za to poukázat, že je možné a dříve bylo často diskutované, že materiální zajištění je rušivý element od variace skvělých možností duchovního rozvoje.“¹⁷ (Minogue 1976: 382)

Minogue se soustřeďuje na analýzu Macphersonova rozlišení mezi legitimními a nelegitimními schopnostmi (power's). Rozvojové schopnosti (tedy dovednosti člověka se rozvíjet) jsou legitimní, zatím co extraktivní schopnosti (ty schopnosti, které se převedou z jednoho člověka na druhého) jsou nelegitimní. Toto se děje v kapitalismu.

K tomuto schématu má Minogue pár poznámek. Uvádí citaci Macphersona: „Objem lidských sil v tom nejvíce neutrálním deskriptivním smyslu, vždy záleží na přístupu k prostředkům procvičování schopností.“¹⁸ (Minogue 1976: 383) Ptá se, co jsou schopnosti (capacities)? Schopnost typu svádění vyžaduje druhého člověka, rybaření rybu atd. Některé schopnosti nevyžadují velmi málo, jako třeba obdiv přírody. Dále nějaký výzkum vyžaduje vzdělání a školení.

Macpherson tvrdí, že když člověk pracuje pro někoho jiného, nerozvíjí své schopnosti. Toto Minogue chápe u básníka, který tráví 40 hodin týdně prací pro reklamní firmu, nemůže pak dopsat své sonety, ale většina lidí má práci, která rozvíjí schopnosti, jež mají. Například pouliční prodejci shledávají své

---

¹⁷ So far as most people in the twentieth century are concerned, it is taken for granted that spiritual development is seriously inhibited without a certain minimum level of material provision. I do not wish to contest this prejudice of our time, though it is worth pointing out that it would have been plausibly and fervently argued in earlier times that much material provision is a distraction from a variety of possibly splendid spiritual conditions.

¹⁸ „The amount of a man's power in the most neutral descriptive sense, always depends on his access to the means of exerting his actual capacities“

zaměstnání jako zajímavé a nevšední či lidé zaměstnaní v reklamních agenturách jsou dobří v organizování věcí a užívají si to. Minogue uvádí dokonce příklad horníka, kde se podle něj skrývají schopnosti (capacities) jako přátelství a solidarita, které tam zaměstnanec zažívá. Minogue tvrdí, že Macpherson zastává názor, že člověk se může plně rozvíjet, když má volný čas a jakákoli „nucená“ práce ho omezuje. Ale Minogue naznačuje, že lidé pak třeba ani neví co se sebou. Extraktivní a rozvojové schopnosti nejsou dva různé druhy schopností, ale rozdílné cesty, jak se na schopnosti dívat. Rozvojová schopnost se rozvíjí, když člověk dělá, co chce a extraktivní, když je najat na nějakou práci. Autor uvádí příklad: když si koupím tabulku čokolády, tak na sebe převádím schopnosti dělníků z továrny. Dále uvádí příklad soustruhu, který má vlastníka, ten vlastník najme pomocnou sílu, která se soustruhem bude pracovat a udělá z toho byznys. V případě s čokoládou, Minogue tvrdí, že čokolády se vyrábí i v socialismus, tudíž i bez trhu bude zachován transfer sil. V druhém případě autor uznává, že vlastník stroje bude mít z práce jeho zaměstnance větší prospěch. Minogue si myslí, že toto téma je problém, ale není řešení se na něj dívat z pohledu schopností, ale s větší šíří.

U Macphersona vidí, že řeší i nerovnost, to je významný problém. Každý někdy využívá extraktivní schopnosti. Je však jasné, že každý jinak, někdo více, někdo méně. Ty bohatší jich mají více, uznává Minogue. „Nanejvýš jednoduše, co je přenositelné z nevlastníka na vlastníka výrobních prostředků (např. půdy nebo kapitálu), je nevlastníková dovednost (ability) k práci, např. jeho dovednosti užívat své schopnosti (capacities) produktivně během času na to vyčleněného... Dovednost, pracovní síla, je přenositelná. Skutečná práce je prováděna nevlastníkem. Ale v reálném smyslu je práce vlastněna vlastníkem kapitálu... Co je potom přenositelné je dovednost pracovat a vlastnictví práce samotné; A následně i přidaná hodnota k práci.“¹⁹ (Minogue 1976: 385)

---

¹⁹ „Most simply, what is transferred, from the non-owner to the owner of the means of labour (i.e. of the land and capital), is the non-owner's ability to labour, i.e. his ability to use his own capacities productively, during the time contracted for ... The ability, the labour-power, is transferred. The actual work is performed by the non-owner. But in a very real sense the actual work is owned by the owner of the capital ... What is transferred, then, is both the ability to work and the ownership of the work itself; and consequently, the value added by the work.“ (Minogue 1976: 385)

Minogue považuje konspekt transferu schopností za problematický. Tvrdí, že zaměstnavatelé své zaměstnance učí novým věcem, platí jim mzdu. Právě mzdu Minogue považuje jako určitý typ extraktivních schopností, který ovšem působí obráceně. Tedy, že pomocí mzdy může zaměstnanec získávat extraktivní schopnosti ze zaměstnavatele.

Dále autor napadá transfer schopností z jiného pohledu. Satisfakce z práce se objevuje neočekávaně a není možné říci pravidlo, z čeho a kdy jí člověk dosáhne. Tedy není možné říci, že zaměstnanec nemůže být šťastný ve své práci a stejně tak člověk, který se zaměstnává sám, může být prací otráven. Macpherson nebere v potaz spoustu reálných faktů současného světa, tvrdí Minogue. Vztah zaměstnanec zaměstnavatel nemusí nutně znamenat práci beze smyslu. Macphersonova teorie, která se skládá převážně z teorie a málo se ohlíží k empirickým příkladům, tak spěje k donucování a vynucování.

Minogue také poukazuje na to, že existují i lidé, kteří na sebe berou riziko a rozhodují o tom, co a kolik se má vyrobit. Kapitalismus vyniká svojí podnikavou funkčností a inovací, cení si ho Minogue, avšak nepopírá, že je nutné zamýšlet se nad mírou jeho spravedlivosti a rovnosti. Macphersonovy závěry o transferu schopností vedou podle autora k tvrzení o odcizení člověka v kapitalismu, vyčítá mu Minogue a staví argumenty na jeho ospravedlnění. Také proto, že i sám Macpherson klade důraz na ospravedlnění soukromého vlastnictví.

„Augustinův pohled na soukromé vlastnictví jako lék na hříchy, ustanovený bohem, je jeden z možných křesťanských přístupů, spojený s právem na život na vyšším stupni než zvíře, jen ve smyslu toho, že všechna politická ospravedlnění mohou být sjednoceny pod tímto postulátem. A jako tomistický pohled, že lidská nezodpovědnost je to, co je, soukromé vlastnictví je jediná cesta, jak

udržet lidské zásoby materiálního zboží v zodpovědném spravování, je nutné chránit soukromý majetek před myšlenkami komunistů.“²⁰ (Minogue 1976: 388)

Minogue se nyní soustředí na koncept vlastnictví, neboť Macpherson tvrdí, že stejně jako demokracie musí být vlastnictví ospravedlněné. Minogue je obránce soukromého vlastnictví, chce jej udržet ve sféře ekonomiky a ne je přesunout do sféry politiky a tím demokracie, jak k tomu směřuje Macpherson svojí analýzou vlastnictví.

Macpherson definuje soukromý majetek jako právo vyloučit z jeho užívání druhé. Minogue se podivuje, co by tak asi jiného to mohlo být. Je důležité rozlišit podmínky vyloučení a koncept vlastnictví. Macpherson poukazuje na to, že se rozšířilo soukromé vlastnictví a přesto většina lidí musí pracovat za mzdu. Vidí to jako změnu konceptu vlastnictví. Dále také hovoří o tom, že trh není jediný přerozdělovací mechanismus, vznikl stát blahobytu a ten také koncept soukromého vlastnictví upravuje.

S veřejným či státním vlastnictví je však také problém, ne všichni mají přístup, toto vlastnictví také vylučuje. V kapitalismu vidí Macpherson donucení a to v případech, když člověk musí vzít určitou práci, protože nemá jinou možnost, pak nejde o svobodu volby, ale o donucení. Minogue si však všímá posilování různých odborových organizací, zvyšování mezd atd. Tudíž tvrdí, že Macpherson se více inspiroval 19. stoletím pro své teorie než 20. stoletím, kde podle autora zřejmě nehrozí zaměstnancům tolik nevýhod.

Vše se podřizuje principu demokracie, vše je podřízeno politické sféře kde všichni rozhodují společně. Minogue se po odstranění ekonomické soukromé sféry bojí homogeneity.

---

²⁰ „Augustine's view that private property is a remedy for sin, ordained by God, is one possible Christian account, and relates to a "right to life at a more than animal level" only in the sense that all political justifications might be unified in terms of such a postulate. And like the Thomist view that, human irresponsibility being what it is, private ownership of property is the only way to keep the human stock of material goods in reasonable repair, it betrays little sense that private property has to be defended against communist thought.) (Minogue 1976: 388)

Minogue si váží demokracie, nicméně ji nechce rozšířit na ekonomickou sféru, tvrdí že, „možnost demokracie zásadně spočívá na rozeznání, že vždy je jedna věc nekonečně nadřazená demokratickým rozhodnutím, a tím je vlastní rozhodnutí jedince samého. Limitovaný druh politické demokracie, ve kterém žijeme, obsahuje politické a komerční kritéria, což nám dovoluje dělat vlastní rozhodnutí, i když stále se snižující, ale přesto významné části našeho života, a peníze v tomto ohledu jsou pohonem naší svobody.“²¹ (Minogue 1976: 394)

3.2.2 Jak je to s transferem lidských schopností?

Minogue brání liberální demokracii a její prostor pro tržní společnost, který vidí jako důležitý pro zachování svobody a také jako ochranou sféru před demokracií.

Na rozdíl od autorů Lewise a Seamana, kteří se snažili dojít k socialismu liberální cestou, Minogue o této možnosti neuvažoval. Ačkoli Minogue nenapadal přímo etický princip, nemůžeme říci, že by pro něho byl přijatelný. Samozřejmě by ho nepřijal jako ospravedlnění přechodu k socialismu, ale jistě by ho nepřijal ani jako aspekt hodný k zohlednění, neboť napadá samý koncept transferu schopností, který je podle jeho názoru výsledkem Macphersonovy manipulace a abstrakce.

Minogueho nepochopení transferu schopností je zjevné, sám Macpherson (1966) připouští, že to nemusí být jen kapitalismus, kde k transferu dochází, možná k nějakému bude docházet i v socialismu. Jak již bylo vysvětleno ve druhé kapitole, transfer schopností probíhá tehdy, když nějaký člověk musí odvádět ze své práce poplatek za přístup k výrobním prostředkům někomu jinému. Pokud

---

²¹ „the plausibility of democracy fundamentally rests upon a recognition that there is always one thing infinitely superior to a democratic decision, and that is one's own decision. The limited sort of political democracy under which we live mixes political and commercial criteria and permits us, over a decreasing but still significant area of our lives, to make our own choices, and money is the vehicle of our freedom in this respect.“ (Minogue 1976: 394)

by přístup k výrobním prostředkům měl, byla by hodnota vzešlá z jeho práce pouze jeho. Tedy někdo jiný získává část mé práce, získává výhody či obohacení z části mé práce, to je transfer. K tomuto transferu nedochází, když někdo spotřebovává výrobek, který vyrobíme. Všechn zisk z něho je náš. Jak Macpherson (1973) ukazuje, jsou zde dvě možnosti, ve kterých k transferu schopností nebude docházet, tak jak k němu dochází v kapitalistické společnosti:

- 1) společnost nezávislých výrobců - např. v Lockově prvním stádiu, kde na každého zbyla půda a na trhu se směňují jen výrobky nikoliv práce. V praxi se ovšem setkáváme s nedostatkem a tato společnost tedy není možná.
- 2) socialistická společnost - žádný člověk nevlastní výrobní prostředky, tato společnost na rozdíl od předchozí může využít technologické výdobytky (v předchozím případě by na to nebyl dostatek kapitálu ani lidí) – část sil (powers) by byla použita na zvýšení produktivity, ale nešlo by o transfer sil, protože síly/schopnosti by nebyly přepravovány na dalšího jedince

V socialistické továrně to bude platit stejně, jak již bylo zmíněno u veřejných podniků, kde Macpherson tvrdil, že převod schopností neprobíhá, když se jedná o komunitu.

Minogue zachází se svými úvahami zbytečně daleko. Řeší problémy typu, že zaměstnanec se v práci může rozvíjet, může získat přístup k technologiím či strojům, které mu umožní zajímavou práci. Nebo také řeší, že lidé neumí trávit produktivně volný čas, a když je někdo zaměstná, pomáhá jim čas nějak produktivně využít, protože ve svém volném čase by se stejně zabývali zbytečnostmi. Ano, všechny tyto scénáře jsou možné, ale vzdalují se od podstaty transferu schopností, který řeší pouze nespravedlnost, kterou je zisk z něčího úsilí na základě toho, že někdo jiný vlastní výrobní prostředky a jiný ne.

V případě příkladu s člověkem, který získá díky své práci u soukromníka přístup k vybavení, na kterém může například provádět výzkum, takový člověk se sice rozvíjí, ale jeho zaměstnavatel mu za přístup ke stroji odebírá část jeho výtvaru,

de facto tak získává extraktivní schopnosti. Navíc má nad zaměstnancem moc, a může mu kdykoli přístup omezit.

Vidíme zde opět systém moci, který je způsoben třídně rozdělenou společností. Možná můžeme skutečně hovořit o jistém druhu aristokracie, o jejímž možném návratu mluvil Tocqueville v Demokracii v Americe (kapitola: 1.3.2).

Domnívám se, že Minogue pochybil ve vymezení Macphersonova transferu lidských schopností, ale jak to bude s jeho poukazem na homogenitu, ke které podle něho Macphersonova teorie vede? Minogue spatřuje hrozbu homogenity ve společnosti, když se rozšíří demokracie i na ekonomickou sféru, ale není možné nějakým způsobem pluralitu zachovat? Tomuto tématu se budeme ještě věnovat v kapitole 3.4., kde bude uvedena kritika Jana Bíby, jež ukáže, že s určitými úpravami jde zachovat pluralita názorů a politický boj i v demokracii vztažené i na ekonomickou oblast.

3.3. Soukromé vlastnictví jako podmínka autonomie a seberozvoje člověka

Angus (1982) shledává důležité, aby se rozvíjela netržní politická teorie, zvláště po zkušenosti se socialismem ve 20. st. Netržní politické teorie mají zůstat spojené s pozitivními liberálními hodnotami. Nicméně jeho kritika Macphersona přichází se zjištěním, že etický princip rozvoje schopností nelze postavit proti etice konzumenta.

Angus pracuje s Macphersonovými principy etikou konzumenta a etikou rozvoje lidských schopností. J. S. Mill, všímá si Angus, mezi těmito dvěma principy lavíroval, ale Macpherson se rozhodl pro odstranění těchto dvou nekompatibilních principů, tím, že vyřadí etiku konzumenta a liberální

demokracie bude založena čistě etice rozvoje lidských schopností, neboť tento princip byl utlumen právě principem konzumenta.

Angus se věnuje epistemologickému problému nekompatibilitě těchto dvou principů. Právě přehlednutí Macphersonova epistemologického problému týkající se zmíněných principů mu dovolilo ignorovat racionalistickou obranu soukromého vlastnictví.

Utilitářská etika je podložena něčím, co si můžeme zjistit empiricky. „konzumní etika je ospravedlnitelná do té doby, dokud si můžeme koupit štěstí prostřednictvím konzumního zboží.“²² (Angus 1982: 146)

Co se týká etiky rozvoje lidských schopností, zde je problém s pojmem „schopnost“, který není pozorovatelný. Tato etika nemůže být ospravedlněna na základě empirické epistemologie, jak to podle autora uděl J. S. Mill. Angus doporučuje tuto etiku zaštitit idealistickou epistemologií.

„Empirická koncepce považuje znalost za kolekci samostatných faktů a formalizaci empirické generalizace. Oproti tomu, idealistická epistemologie zdůrazňuje aktivní subjekt, jako kategorického organizátora pozorovaných fenoménů-fakta se zjevují pouze uvnitř kategorického rámce, z něhož získávají smysl.“²³ Etika seberozvoje pak může být zevšeobecněná a vztáhnutá k lidské činnosti. Právě Kantův idealismus může dát konceptu člověka jako jedinci podporu ve srovnání s empirickou etikou. Idealistická etika dává člověku autonomii.

---

²² „the consumer ethic is justifiable since people do, in fact, pursue happiness through consumer goods.“ (Angus 1982: 146)

²³ „The empiricist conception regards knowledge as the collection of discrete facts and the formation of empirical generalizations. By contrast, the idealistic epistemology emphasizes the active subject as the categorical organizer of observable phenomena-facts only appear within a categorical framework from which they derive meaning.“ (Angus 1982)

Liberalismus byl tedy ovlivněn dvěma odlišnými epistemologickými teoriemi. Každá epistemologie nabízí jeho rozdílné ospravedlnění pro soukromé vlastnictví.

Utilitaristická teorie tvrdí, že tržní společnost maximalizuje výrobu, pokud tomu tak není, tato teorie může být opuštěna. Utilitarismus podle Angusta ospravedlňuje pouze omezeně soukromé vlastnictví a tržní společnost. Avšak Angus poukazuje na to, že idealistické principy sebezrovoje člověka ospravedlňují soukromé vlastnictví úplně jinak.

Angus se vrací ke Kantovi, který v soukromém vlastnictví vidí možnost člověka být nezávislý na moci druhých a tím se osvobodit. Kant dává volební právo jen lidem s majetkem, protože jen oni jsou nezávislí na ostatních, mají jistou autonomii, kde se mohou rozhodovat. „Rozvoj kapacit jedince vyžaduje konkrétní záruku nezávislosti prostřednictvím vlastnictví.“²⁴ (Angus 1982: 148)

Toto jistě neospravedlňuje centralizované vlastnictví v rukou velkých korporací a tudíž velké ekonomické rozdíly ve společnosti, tak se autonomie jednotlivce a možnost jeho sebe-rozvoje vytrácí. Avšak není zde ani teoretická podpora pro nahrazení tržní společnosti, pouze podpora pro více rozložený majetek.

Macphersonovy principy jsou založeny na rozdílných epistemologiích. Jeho princip sebezrovoje je také vázán na tržní předpoklady. Není v úplném protikladu vůči utilitarismu, Macpherson podle Anguse poukazuje na to, že mnozí autoři jako Nietzsche, Mill, Marx přivedli znovu ideu člověka, jehož základ je být aktivní a rozvíjet se. Trh se svým konzumním člověkem toto převrátil. Z toho vychází, že princip sebezrovoje je součástí liberální teorie. V teoriích přírodního zákona se objevuje jak tradice konzumenta, tak tradice rozvoje člověka a jeho autonomie. Spojuje je historický předpoklad, který odhalil Macpherson.

---

²⁴ „Development of one's capacities requires a concrete guarantee of independence through possession.“ (Angus 1982: 148)

„v podmínkách nedostatku etika konzumenta i etika sebe-rozvoje vyžaduje soukromé vlastnictví a tržní společnost.“²⁵ (Angus 1982: 150) Soukromé vlastnictví je podle Anguse nutné, aby člověk mohl více spotřebovávat a zároveň rozvíjel své schopnosti. Princip konzumenta není možné dát jednoduše do opozice vůči principu rozvoje schopností.

3.4. Počítá Macpherson s místem pro politický zápas?

Jan Bíba se zabývá tématem postliberální demokracie. Inspiraci nachází hlavně v teoriích C. B. Macphersona a N. Bobbia. Bíba dochází k závěru, že obě jejich teorie jsou neudržitelné. Já se zde budu soustředit převážně na nedostatky Macphersonovy teorie a na její navrhovaná zlepšení.

Bíba upozorňuje na to, že postliberální demokraté se nemohou zřeknout liberální demokracie, jak to udělal klasický marxismus, ale musí reartikulovat klíčové liberálně demokratické principy, aby překonali nedostatky liberální demokracie. O to se snaží i Macpherson, nicméně Bíba si v jeho teorii všimá řady nedostatků, které shrnuje do dvou bodů:

- 1) naivita ohledně možnosti technologií – Bíba je skeptický ohledně překonání nedostatku pomocí technologií. Uvádí spíše pravý opak, technologie bývají využívány k dalším možnostem vykořisťování.
- 2) U Macphersona nachází touhu po konci politiky. V Macphersonem navrženém systému nenachází prostor pro konflikt a pluralismus, politika je nahrazena správou věcí veřejných. Kreativní individualisté,

---

²⁵ . “in conditions of scarcity both the ethic of consumption and the ethic of self-development require private property and a market society.” (Angus 1982: 150)

kteří překonali nedostatek, již nebudou muset řešit nějaké závažné problémy.

Posliberální demokracie, jak uvádí Bíba čerpá ze tří hlavních teorií:

- liberalismus- z liberalismu má individuální práva, oddělení soukromé a veřejné sféry
- marxismus- oddělení soukromé a veřejné sféry je zdrojem donucení
- demokratický populismus- 1) dominance není jen politika a ekonomika, ale sféra školy, vědy apod.; 2) politika není jen spor dopředu definovaných aktérů, ale je to prostor redefinování zájmů
  - 1) politika stávání se (politics of becoming) – Bowles a Gintis – hlavní přínos populismu postliberální demokracii
  - 2) demokratický populismus vytýká liberalismu a marxismu exogenní pojetí individuálního zájmu (zájem jedince je tvořen dopředu - jeho zdrojem je buď posesivní pojetí jedince či příslušnost jedince k sociální třídě s objektivním zájmem)- tedy liberalismus i marxismus jsou necitliví k transformaci preferencí v rámci politického boje
  - 3) demokratický populismus vytýká marxismu i liberalismu unitární pojetí moci- necitlivost k heterogenitě moci, moc je vertikální
    - dichotomie soukromé/veřejné- problém je, že někteří lidé- etnika, ženy se stávají díky tomuto rozdělení obětmi donucování- toto donucování je nutné zviditelnit – postliberální demokracie by neměla toto rozdělení odmítnout, ale rozšířit ho, „zapojit liberální rafinovanost do služeb socialismu“ říká Walzer (Bíba 2014).

Právě nedostatečná pozornost, věnovaná třetímu zdroji postliberální teorie, je to, co Bíbovi u Macphersona chybí: „hlavní problém Macphersonova přístupu spočívá v tom, že nedostatečně pracuje s oběma vklady demokraticko-populistické tradice (politika stávání se a heterogenita moci) a místo toho dále reprodukuje jak unitární pojetí moci tak expresivní koncept jednání.“ (Bíba 2014) Bíba Macphersonovi vyčítá absenci politického zápasu, jako jednu z možných emancipací člověka, která nechává prostor i pro tvorbu identit. Ale Macpherson se podle Bíby zaměřuje hlavně na změnu v ekonomické struktuře společnosti, která jak již bylo zmíněno i výše vytváří druhý systém moci prostřednictvím soukromého vlastnictví.

Macpherson nevidí v participaci hodnotu samu o sobě, jak ji viděl třeba J. S. Mill, je to spíše nástroj, tvrdí Bíba. Vysoká participace nezmění problémy demokracie sama o sobě, vysoká participace je spíš ukázka humánní a spravedlivější společnosti. Macpherson nechce opustit zastupitelskou demokracii úplně, chce ji pouze kombinovat s přímou demokracií. Macpherson, jak jsem již uvedla výše, vidí participativní demokracii strukturovanou po vzoru pyramidy. Tomuto modelu Bíba vyčítá, že „pyramidální demokracie není prostorem, v němž by byly vybojovávány politické zápasy a diskuze není místem, v němž by se vedly spory o definici obecného dobra a naší identity, ale jejím smyslem není nic jiného než přenášení informací z jedné úrovně na druhou.“

Položme si však otázku, zda skutečně není v Macphersonově modelu prostor pro konflikt? Základna se skládá z přímé demokracie, kde lidé mají prostor pro diskusi? Také podle mě záleží na tématu, které se rozhoduje, některé záležitosti si mohou lidé prodiskutovat sami bez volených zástupců, pokud jde o problém lokální. V případě, že se otázka týká vyšších úrovní, volí se zástupci, kteří, jak Macpherson (1977) poznamenává, jsou instruováni svými voliteli, takže tam k diskusi může docházet, k diskuzi, která se bez konfliktu neobejde.

3.5. Pouze s liberalismem kapitalismus nezdoláme

Z předložených kritik nejvíce Macphersona oceňuje V. Svacek, na rozdíl od liberálů nespatřuje v Macphersonovi žádné nebezpečí, naopak tvrdí, že Macpherson by určité násilí do své teorie zařadit měl. Svacek hodnotí Macphersona z marxistického pohledu.

Co kvalifikuje marxismus jako teoretickou tradici, jsou základní postuláty, které držely pohromadě teoretiky, kteří se nazývali marxisty. Tvrdí Svacek a stanovuje obecné minima marxismu, na nichž chce ukázat spojitost mezi Marxem a Macphersonem. Těmi jsou čtyři body:

- Všichni lidé jsou si od podstaty rovni.
- Společnost je třídní fenomén, kde jsou třídy definovány svou rolí ve výrobním procesu.
- Znalost se skládá z vědomého porozumění materiálním podmínkám.
- Historie je pokrokový vývoj společnosti zapříčiněný změnou ve výrobních vztazích.

„Všichni lidé jsou si od podstaty rovni“ - tento postulát Svacek nazývá etický postulát marxismu. Vymezuje se proti iluzi o rovných příležitostech, která jen slouží k udržení egoistického trhu buržoazní společnosti. V Marxových úvahách o rovnosti jde o pozitivní podmínky svobody, jde mu o to, aby každá osoba měla přístup k nezbytným výrobním prostředkům, a každý jedinec měl rovný hlas, co se týká rozhodování o výrobních silách společnosti (Svacek 1976: 398). Avšak sama rovnost ve vztahu k výrobním prostředkům společnosti není dostatečná. Svacek cituje Marxe, že podstatou skutečné svobody musí být rozvoj lidských schopností jako účel sám o sobě, toto musí být základ. Tento přístup k rovnosti zabraňuje rozdělení dominance a podřízenosti ve výrobním procesu. O něco okleštěnější definici rovnosti nabízí Marx s Engelsem v Komunistickém Manifestu, uvádí Svacek: „na místě staré buržoazní společnosti, s jejími třídami

a třídními rozpory, budeme mít společnost, ve které svobodný rozvoj jednotlivce je podmínkou pro rozvoj všech.“²⁶ (Svacek 1976: 398) Toto nevyžaduje jednotvárné a dostatečné podmínky pro dosažení rovnosti.

Marxistický požadavek rovnosti zahrnuje zrušení sociálních vztahů, které podřizují dělnickou třídu externí autoritě, sahá ke zrušení tříd. Macpherson je plný podobných pohledů na rovnost, se kterými přichází Marx. Jako základní postulát demokracie vidí rovnost lidství (humanity) mezi jedinci, že každý jedinec má život, který žije, to vyžaduje rovný přístup k prostředkům rozvoje a zmírnění třídních privilegií. Neomezené soukromé vlastnictví se stává překážkou rozvoje člověka a tak překážkou skutečné demokracie, stejně byla Macphersonova teorie vyložena i výše. Podle Svacka jsou Macphersonovy představy ideálního socialistického řízení produkce takřka totožné s Marxovou ideou komunity výrobců (Svacek 1976: 399).

Demokracie není pouhá metoda výběru vlády, ale jde podle Macphersona o druh společnosti, člověka, který se rozvíjí a ne jen konzumuje užitek. Práva každého člověka, která jsou dostupná ve smyslu principu rovnosti, musí být dosažitelná všem či zbýt na všechny.

Jak pro Marxe, tak pro Macphersona není řešení v redistribuci zboží a služeb, to je málo, je třeba zbavit se třídních nerovností způsobených kapitalismem mezi vlastníky kapitálu a nemajetnými.

Společnost je třídní fenomén, kde jsou třídy definovány svou rolí ve výrobním procesu - třídní analýza je jádro marxistické teorie. Marx chápal dějiny jako boje mezi třídami, vlastníky výrobních prostředků a zbytkem. Třídní analýzou se zabývá i Macpherson, Svacek to nachází v knize „The Political Theory of Possesive Individualism“, kde Macpherson uvádí tři různé modely společnosti: 1) zvyk/status, 2) jednoduchý trh, 3) vlastnický trh – každý jeho model

---

²⁶ „in place of the old bourgeois society, with its classes and class antagonism, we shall have an association, in which the free development of each is the condition for the free development of all.“ (Svacek 1976: 398)

stanovuje charakteristické vztahy produkce a výměny. Vlastnická tržní společnost se vyznačuje rozdělením na třídu vlastníků kapitálu a výrobních prostředků a na třídu nevlastníků.

Třídní rozdělení znemožňuje dosáhnout jedincům plného rozvoje. Třídy podle Marxe zapříchují, že je člověku odňato jeho vlastní tělo, že pracuje pro zisk někoho jiného, neboť mu nic jiného nezbývá, nemá jiný způsob, jak si zajistit živobytí. Svacek dobrou společnost definuje jako rovnostářskou komunitu sdružených výrobců, jež z perspektivy třídní analýzy nevykazuje žádné třídní rozdíly (Svacek 1976: 403).

Svacek vidí u Macphersona přijetí principu měření dobrého života v termínech vzdálenosti od maxima. Je třeba se dívat na maximální možný rozvoj a ne se pouze spokojit s něčím trochu lepším než dříve. V kapitalistické společnosti existují tzv. odvozené schopnosti (extractive power), ty jsou způsobené transferem schopností, jednomu člověku ubírají a druhému se připisují. To narušuje plný rozvoj jedince. Svacek z Macphersonovy knihy „The Real World of Democracy“ cituje pasáž vztahující se ke kapitalistické společnosti *„nezbytný účel politické moci, [jako] v nějaké nerovnostářské společnosti ... je, aby se zachovaly extraktivní schopnosti třídy nebo tříd, které extraktivní schopnosti mají.“*²⁷ (Svacek 1976: 405)

Svacek vyvozuje závěr, který shledává Macphersonovu síť transferu lidských schopností identickou s Marxovým konceptem nadhodnoty. Macphersonovy rozvojové schopnosti se dají srovnat tím, co Marx nazval „skutečná svoboda“.

Znalost se skládá z vědomého porozumění materiálním podmínkám - Svacek pokazuje na Marxovo vidění vědomí jedince. To se formuje pomocí různých vztahů, ve kterých se nachází. Sociální sféra, utvářená výrobními vztahy, ovlivňuje vědomí jedince. Materiální vztahy tedy silně ovlivňují vědomí lidí, ale

---

²⁷ „the necessary purpose of political power, [as] in any unequal society ... is to maintain the extractive power of the class or classes which have extractive power.“ (Svacek 1976: 405)

u marxistů, upozorňuje Svacek, nejde pouze o jednosměrnou cestu, kterou se vědomí utváří. V tomto procesu je zpětně aktivní i vědomí člověka. Tyto dva aspekty jsou v utváření celkového vědomí hlavní. Podobně to vnímá i Macpherson, tvrdí, že změnou instituce vlastnictví, by se proměnil charakter celé společnosti (Svacek 1976: 407). Vnímá vědomí člověka tak, že je utvářeno sociálním prostředím, které sám ale člověk dokáže měnit. Cituje Macphersona: „když začnete od předpokladu, že existuje permanentní neměnná přirozenost člověka, pak jste nuceni k zahrnutí všech změn ... pod jeho vrozenou přirozenost. Když upustíte od tohoto předpokladu a předpokládáte místo toho, že člověk mění svou přirozenost změnami ve vztazích s ostatními lidmi a materiálním prostředím, problémy zmizí. Je možné na to nahlížet tak, že v principu **člověk může vybírat a prosazovat morální pravidla, jaká si přeje, a může je měnit podle toho, jak si to okolnosti žádají**. Toto je to, co lidé v různých společnostech běžně dělají.“²⁸ (důraz přidán Svackem) (Svacek 1976: 408)

Historie je pokrokový vývoj společnosti zapříčiněný změnou ve výrobních vztazích - Marxistické vidění lidské historie zdůrazňuje výrobní způsoby. Historie se skládá z různých stádií vývoje výrobních prostředků, toto pak ovlivňuje vztahy společnosti. Historie se tvoří jednáním jedinců v rámci výrobních vztahů. Historie ukazuje proces vědomí, aktivní transformace třídních vztahů. Utváří ji mód produkce a sociální mód, oba se dohromady kombinují. Marxova historie směřuje k pokroku. Pokrok nachází v poskytování materiálním zajištění všech lidí a uspokojení jejich materiálních potřeb, předpoklad byl, že potřeby jsou upokojitelné. Svacek tento proces o uspokojení všech materiálních lidských potřeb nazývá boj s nedostatkem (conquest of scarcity) (Svacek 1976: 411).

---

²⁸ if you start from the assumption that there is a permanent unchanging nature of man, then you are forced to sub- sume all changes ... under his innate nature. If you drop that assumption, and assume instead that man changes his nature by changing his relations to other men and the material environment, the difficulty disappears. It can then be seen that **man can in principle choose and impose what moral rules he wishes, and can change them as circumstances seem to call for**. This is what men in different societies commonly have done" [emphasis supplied] (Svacek 1976: 408)

V tomto bodě Svacek uvádí Macphersona a jeho přídavek k marxistické teorii, Macpherson poukázal na liberální představu, že lidské potřeby jsou neuspokojitelné, protože neustále rostou, jsou nekonečné. Tento boj je tedy pro liberály nekonečný a následkem toho vzniklo ospravedlnění nelimitovaného práva na soukromé vlastnictví. Macpherson stejně jako Marx viděl možnost uspokojení aktuálních materiálních potřeb v technologickém pokroku.

Zkoumání kapitalismu bylo hlavní téma Marxovy historie, vyplývalo to ze dvou příčin:

- a) neefektivnost kapitalistické teorie - kritizuje politickou ekonomii, na tom se shodují s Macphersonem
- b) prakticko-historické překážky, které kapitalismus nastavuje, aby se všichni lidé mohli plně rozvinout (Svacek 1976: 411) - v tomto bodě také se také s Macphersonem shoduje, Macpherson vidí kapitalismus jako překážku k plnému rozvoji člověka

Komunistická revoluce je fáze mezi kapitalismem a komunismem. Autor cituje Marxe: „ne kritika, ale revoluce je hnací síla historie“²⁹ (Svacek 1976: 414). Pro Marxe je revoluce důležitá, chápe ji jako jediný způsob, jak překonat třídní antagonismus. Jedině politicky organizované sociální hnutí může přinést komunistickou revoluci. Svacek dále zkoumá Macphersonův přístup k revoluci jako síle, která může překonat vlastnickou tržní společnost a přejít k plně demokratické společnosti. Svacek u Macphersona hledá odpovědi. Nachází například dvě překážky v přechodu k socialismu. Jedna je interní a tou je fenomén „člověka objímajícího své okovy“ a externí jsou ty, které předcházely interním (Svacek 1976: 419). Z interních i externích příčin se vytváří tzv. začarovaný kruh. V jeho prolomení se skrývá přechod k socialismu. Obě překážky se musí uvolňovat, musí být vytvářen tlak na představu člověka jako konzumenta.

---

²⁹ „not criticism but revolution is the driving force of history“ (Svacek 1976: 414)

Co se týká Macphersonova řešení, Svacek u něj nenachází podporu pro revoluci. Cituje Macphersona: „Vážnost překážek [k plně demokratické a plně svobodné společnosti] by neměla být podceňována. Ale ani pravděpodobnost jejich překonání: ne snad boží vůlí, ani nepravděpodobnou přeměnou vůdčích elit směrem k nové morálce; **ne nutně traumatickou revolucionářskou akcí**; ale hypotézou, jak byla načrtnuta v „Problems of a Non-Market Theory of Democracy,“ částečného rozpadu politického řádu a částečnými průlomů veřejného vědomí.“³⁰ (důraz doplněn Svackem) (Svacek 1984: 416)

Svacek u Macphersona nenachází žádný postup ke společnosti, která dokáže vytvořit podmínky pro plný rozvoj lidských schopností, nemá žádnou spolehlivou teorii postupu. Toto Svacek vidí jako velký nedostatek. Macphersona vnímá jako téměř hotového marxistu.

---

³⁰ „The seriousness of the obstacles [to a fully democratic and fully free society] should not be underestimated. But nor should the possibility of their being overcome: not by goodwill, nor by any improbable conversion of ruling elites to a new morality; **nor necessarily by traumatic revolutionary action**; but by a conjecture, such as was sketched at the end of "Problems of a Non-Market Theory of Democracy," of partial breakdowns of the political order and partial breakthroughs of public consciousness [emphasis supplied]" (Svacek 1984: 416)

Závěr

Tato práce měla za cíl reflektovat teorii C. B. Macphersona, která vznikala převážně v 60. a 70. letech, kdy vyšla jeho hlavní díla. Reflexi jsem provedla vyložením Macphersonovy teorie, kterou jsem srovnávala s autory, ze kterých vychází a především jsem jeho teorii zkoumala z pozice jeho hlavních kritiků především ze zahraničí.

V práci jsem vyložila kritickou analýzu liberální demokracie C. B. Macphersona, která poukazuje na deformaci demokracie, jež byla způsobena liberalismem. Hlavními konstruktéry liberální demokracie jsou Jeremy Bentham a J. S. Mill, na což nepoukazuje pouze Macpherson, ale jak jsem doložila i V. Hloušek. Demokracie, která po mnoho staletí byla teorií počítající s beztřídní či jednotřídní společností, byla transformována pro potřeby vícetřídní společnosti. Upozornila jsem na to, že takovouto přeměnu demokracie však nepovažoval za možnou A. Tocqueville a už vůbec něco takového nebylo myslitelné pro J. J. Rousseaua.

Naopak některé jiné koncepty liberální demokracie, které jsem představila, jako například E. Shilsův, udržují představu funkčnosti ekonomicky založeného liberalismu, tedy vícetřídní společnosti s demokracií. Nicméně inspirací v kritice Z. Baumana můžeme nalézt podporu pro pochybnosti o politické rovnosti lidí ve vícetřídní společnosti, i když můžeme říkat, co chceme, nemusí nás nikdo slyšet, tedy můžeme provádět různé činnosti, ale nemáme jistotu, zda splní svůj účel. Z první kapitoly tedy vyvozují jisté pochybnosti o fungování liberální demokracie, se kterými Macpherson přišel.

Ve druhé kapitole jsem představila Macphersonův pohled na lidskou přirozenost a schopnosti, což je důležité pro pochopení jeho kritiky liberální demokracie jako celku. Macpherson nachází dva kořeny liberální demokracie. První u J. Benthama a druhý u J. S. Milla. Bentham přinesl ideu konzumenta, člověka, jehož cílem je maximalizovat svůj užitek a to nejlépe prostřednictvím trhu,

z toho etika konzumenta. J. S. Mill přidal podle Macphersona do liberální demokracie ideu maximálního rozvoje schopností všech lidí, jež dávala ospravedlnění celé teorii – etika rozvoje. Zatímco Mill lavíroval mezi oběma etikami, Macpherson vytvořil teorii, v níž poukázal na to, že etika konzumenta jde proti etice rozvoje schopností.

Třetí kapitola se vypořádávala s Macphersonovou teorií především prostřednictvím jeho významných kritiků. Právě Macphersonovým tvrzením neslučitelnosti etiky konzumenta a etiky rozvoje se zabýval Angus, z jeho kritiky, kterou jsem zde uvedla, vyplynulo, že obě etiky se nutně potřebují. Svou argumentaci zavedl na pole idealistické epistemologie, jež odhalila nezbytnost autonomie člověka pro svůj rozvoj. Tuto autonomii člověku může dát pouze soukromé vlastnictví. Kritika však nedochází tak daleko, aby ospravedlnila třídně rozdělenou společnost. Slučuje se ale s Macphersonovou vizí společnosti malých výrobců. Druhý závěr se týkal autonomie člověka v rámci socialistické společnosti. Macpherson se zasazuje za rovný přístup k výrobním prostředkům, nebyla by toto záruka autonomie člověka?

Nejen Angus otevřel otázku lidských schopností a jejich možného rozvoje. Dále se jí zabýval i Minogue. Přišel s kritikou Macphersona, převážně s jeho kritikou transferu schopností, kterou jsem vyhodnotila jako nepříliš přesvědčivou, neboť nechápala transfer sil jako převedení části schopností z jednoho člověka na druhého, ale spíše pochopila Macphersona tak, že člověk, který nemusí pracovat někde jako zaměstnanec, bude vždy dělat užitečnější věci, při kterých se bude rozvíjet, tam podle mého Macphersonova kritika nesměřuje. Transfer schopností tak zpochybněn nebyl.

Jiná otázka se týká jeho participativní demokracie a možných politických zápasů a tvorby identit v jeho modelech. Jak upozorňuje Jan Bíba, Macpherson navrhuje systém pyramidy, kde není prostor pro konflikty, ale pouze se tam předávají informace. Zde by v Macphersonově teorii mohly vznikat tendence k homogenní společnosti. To považuji za závažnou hrozbu.

Co se týká kritiky Svacka, ten Macphersonovy teorie vítá. Všimá si v ní podobností s teoriemi Marxe. Svacek na rozdíl od liberálních kritiků vyčítá Macphersonovi málo násilí. Chybí mu u něj určitý revoluční náboj, konkrétně hovoří o absenci účinného transformačního postupu. Odlišně, ale poněkud naivně toto vidí teoretici Lewis a Seaman, kteří Macphersonovi naopak vyčítají, že je příliš násilný a navrhuje možnost liberálního přechodu k socialismu pomocí Lockovy teorie. Toto můžeme považovat za teoreticky zajímavé, ale zřejmě ne příliš použitelné.

Kritiky Macphersona odkrývají řadu problémů a rizik s jeho teorií spojených, nicméně jeho teorie jsou stále použitelné a mohou být cenným zdrojem pro reflexi současné na spotřebu zaměřené společnosti.

POUŽITÁ LITERATURA

Adamcová, K., Křížkovský, L., Šouša, J., Šoušová, J. (2001). *Politologický slovník*. Praha: C. H. Beck.

Angus, Ian H. (1982). On Macpherson's Developmental Liberalism. *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*, 15 (1), 145-150.

Banfield, E. C. (1995). *Občanské ctnosti*. Praha: Victoria Publishing.

Bauman, Z. (2003). *Svoboda*. Praha: Argo.

Bentham, J. (2000). *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Kitchener: Batoche Books.

Bíba, J. (2014). Postliberální demokracie: liberalismus a demokracie podle C. B. Macphersona a Norberta Bobbia, in Bíba, J., Vargovčíková, J., Znoj. M., (eds.) *Demokracie v postliberální konstelaci*. Praha: Karolinum. (v tisku)

Hloušek, V. (2007). Klasická liberální teorie demokracie. in Hloušek, V., Kopeček, L. (eds), *Demokracie – teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Brno: Masarykova univerzita.

Leiss, W. (2001). *C. B. Macpherson Dilemmas of Liberalism and Socialism*. Montréal: New World Perspectives.

Macpherson, C., B. (1977). *The Life and Times of Liberal Democracy*. Oxford: Oxford University Press.

Macpherson, C. B. (1973). *Democratic Theory: Essays in Retrieval*. Oxford: Clarendon press.

Macpherson, C. B. (1966). *The Real World of Democracy*. Oxford: Oxford University Press.

Mill, J., S. (2011). *Utilitarismus*. Havlíčkův Brod: Vyšehrad.

Mill, J., S. (2009). *Considerations on representative government*. The Floating Press.

Minogue, K. R. (1976). Humanist Democracy: The Political Thought of C. B. Macpherson. *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*, 9 (3), 377-394.

Rousseau, J., J. (1978). *Rozpravy*. Praha: Svoboda.

Seamana, W., J., Lewis, J. T. (1984) On retrieving Macpharson's Liberalism. *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*, 17 (4), 707-729.

Shils, E. (1995). Občanský étos a občanská společnost. in. Banfield. E. C. (eds.) *Občanské ctnosti*. Praha. Victoria Publishing.

Schumpeter, A., J. (2004) *Kapitalismus, socialismus a demokracie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Svacek, V., (1976). The Elusive Marxism of C. B. Macpherson. *Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique*, 9 (3), 395-422.

Tocqueville, A. (2000). *Demokracie v Americe*. Praha: Academia.